

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářské práce

Jana Jeřichová

Obraz vnitřní politiky Václava I.
mezi lety 1230–1240
v diplomatických pramenech

The image of the internal politics of Wenceslas I
between 1230 and 1240 in diplomatic sources

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla velmi poděkovat panu PhDr. Jakubu Izdnému, Ph.D. za ochotu, vstřícnost, velkou trpělivost a rady které mi poskytl při psaní této práce i vybírání tématu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 11. 8. 2022

Abstrakt:

Má práce se zabývá vnitřní politikou Václava I. mezi léty 1230–1240, především za pomoci diplomatických pramenů. Je rozdělena podle příjemců Václavových listin do několika oblastí zájmu – předně církev, která byla vůbec největším příjemcem Václavových listin. V rámci církve dominovaly církevní řády, na které se v části věnované církvi zaměřuji. Mezi další oblasti zkoumání patří města, světské elity, vztahy mezi králem a markrabím Přemyslem a také přítomností královen v diplomatickém materiálu.

Klíčová slova: Václav I., české království, 13. století, diplomatické prameny, vnitřní politika

Abstract:

My work deals with internal policy of Wenceslas I between 1230 and 1240, mostly through diplomatic materials. It is divided according to recipients of Wenceslas' charters to several categories – first of all the church, which was the biggest recipient of Wenceslas' charters. Within the church, charters for religious orders which are in the focus of the part describing the church prevailed. The towns, nonclerical elite, the relationship between the king and Moravian margrave Přemysl and presence of queens in the diplomatic materials are the other focuses of the work.

Key words: Wenceslas I, Bohemian kingdom, 13th century, diplomatical sources, internal politics

Obsah

Úvod	7
Časové a prostorové vymezení.....	7
Literatura a prameny	8
1. Politický vývoj ve 13. stol. do nástupu Václava I. na trůn.....	11
2. Církev	15
2.1 Cisterciáci.....	15
2.2 Premonstráti	18
2.3 Benediktini	20
2.4 Johanité	22
2.5 Němečtí rytíři	23
2.6 Anežka Česká a její činnost	24
3. Města.....	28
3.1 Počátek měst v českých zemích	28
3.2 Města za Václava I.	29
4. Světské elity	31
4.1 Světské elity na dvoře Václava I.	31
5. Král a markrabí.....	33
6. Královny.....	36
7. Závěr.....	37
Seznam zkratk.....	39
Seznam pramenů a literatury	40
Prameny.....	40
Literatura	40
Přílohy.....	47
Příloha I. – Grafy.....	48

Úvod

Český král Václav I. je v naší historiografii i v povědomí veřejnosti neprávem opomíjen. Syn slavného otce, otec slavného syna. Jeho vlastní zásluhy o český stát bývají zapomenuty. Možná je to i nedostatkem vyprávěcích pramenů napsaných v jeho době. Cílem této práce je přiblížit první desetiletí vlády Václava I. týkajícího se vnitřních záležitostí českých zemí.

Práce je členěna do několika kapitol, v první přiblížím politický vývoj českých zemí ve 13. století až do nástupu Václava I. na trůn.

Následující kapitoly jsou rozčleněny podle příjemců Václavových listin. Druhá kapitola se zabývá církví a vzhledem k množství listinného materiálu je jí dopřán největší prostor. Především je zaměřená na církevní řády na území českých zemí, které byly největším příjemcem listin.

Třetí kapitola se zabývá městy. Vzhledem ke skoupým zmínkám v diplomatických pramenech této doby se hlavní pozornost zaměřila na Staré Město pražské.

Čtvrtá kapitola je opět kratší a týká se společenské skupiny, kterou jsem nazvala světská elita. V části této kapitoly se také zabývám krátkou ukázkou dvorních úředníků na dvoře doby Václava I.

V páté kapitole zkoumám vztahy mezi Václavem I. a jeho bratrem moravským markrabím Přemyslem. Sleduji také obecně Václavovu činnost na Moravě a její míru v různých letech.

V poslední kapitole se pak krátce zastavuji u dvou českých královen té doby – Kunhuty a Konstancie – a jejich diplomatické činnosti. Kromě toho se také zabývám jejich přítomností v listinách Václavových.

Časové a prostorové vymezení

Časový úsek, ve kterém se budu v této práci především pohybovat, jsem si stanovila na dobu mezi léty 1230–1240. Sledované období jsem si takto vymezila z několika důvodů, některé mají kořeny ve vnitropolitické situaci, jiné pak i v kontextu evropské politiky. Počáteční bod je poměrně jasný – stal se jím rok 1230, jakožto nástup krále Václava I. na trůn.

Složitější situace panuje u koncového mezníku. Pro ten jsem si zvolila rok 1240, vzhledem k několika událostem, které se staly během tohoto roku, roku předchozího a také

následujícího. Pro domácí situaci je příznačné definitivní zúžení nejen Přemyslovského rodu jako celku, způsobené jak vyhnáním Děpoliců, tak i vymřením moravských větví přemyslovského rodu a následně i smrtí bezdětného markraběte Vladislava Jindřicha, ale i zúžení Přemyslovské královské linie čistě na syny Václava I. Stalo se tak 16. 10. 1239 smrtí Václavova bratra markraběte Přemysla, který zemřel bezdětný.¹ Tento fakt byl ještě zvýrazněn, když roku 1240 zemřela i královna matka Konstancie, která byla pohřbena v Tišnově, stejně jako o rok předtím její syn. Od této doby, do vymření Přemyslovců po meči roku 1306 se již nestane, že by po úmrtí otce byli na živu dva legitimní synové, či jiní Přemyslovcí, schopni se ujmout trůnu.

Dalším důvodem, proč jsem se rozhodla pro rok 1240 jakožto pro hraniční bod, je i následující situace ve střední Evropě, způsobená vpádem Mongolů roku 1241,² u které předpokládám, že ovlivnila i vnitřní politiku v českých zemích.

Prostor, kterému se věnuji, je prostor, který byl pod nadvládou českého krále Václava I. ve výše vymezeném období. Po toto období se jedná hlavně o Čechy, Moravu, a Horní Lužici. Podoba Čech byla v mnoha ohledech podobná dnešku, ale hranice na všech územích nebyly zdaleka pevné (např. v případě Vitorazska (které bylo nakonec postupně ztraceno), tak Landštejnska a Novobystřicka, které se na počátku 80. let 13. stol. stanou pevnou součástí Vítkovské domény) nebo krušnohorské hranice), součástí Čech v tuto dobu také ještě nebylo Chebsko, ale patřily k nim Žitavsko i Kladsko. K Moravě patřilo také Opavsko (tehdejší holasická provincie).³

Literatura a prameny

O Václavovi I. nebyla do dnešních dnů napsána jediná monografie, naštěstí se však vyskytuje v monografiích, které se věnují širšímu období, popřípadě dílčímu tématu, které s obdobím vlády Václava I. nějakým způsobem souvisí, a také v řadě studií a článků. V první

¹ ANTONÍN, Robert, *České země za posledních Přemyslovců, I. díl (1192–1253). Cestou proměny společnosti k vrcholně středověké monarchii*, Praha: Libri, 2012, s. 258.

² K mongolskému vpádu více CHAMBERS, James, *The Devil's Horsemen. The Mongol Invasion of Europe*, London: Book Club Associates, 1979; WEATHERFORD, Jack, *Genghis Khan and the Making of the Modern World*, New York City: Three Rivers Press, 2005, s. 144–168; pro vpád do českých zemí, s přihlédnutím k pozdějšímu vývoji pohledu POKORA, Timoteus, *Mongolský vpád do Slezska a na Moravu v roce 1241* in: Sborník Vlastivědné společnosti musejní v Olomouci, 1973, ročník 62, č. 3, s. 172–183; KRÁLÍK, Oldřich, *Osvobozená slova*, Praha: Torst, 1995, s. 158–202.

³ ANTONÍN, Robert, *České země za posledních Přemyslovců, I. díl (1192–1253). Cestou proměny společnosti k vrcholně středověké monarchii*, Praha: Libri, 2012, s. 69–73; ŽEMLIČKA, Josef, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1998; BOBKOVÁ, Lenka, *7. 4. 1348. Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.*, Praha: Havran, 2006.

řadě se jedná o práce Josefa Žemličky⁴ a také Roberta Antonína.⁵ Dále jsou tu samozřejmě *České dějiny* od Václava Novotného,⁶ velká kolektivní monografie *Přemyslovci*,⁷ *Velké dějiny* od Vratislava Vaníčka⁸ a *Proměna českých zemí ve středověku* od Jana Klápštěho.⁹ Z monografií věnujících se dílčím tématům bych hlavně chtěla zmínit monografii zabývající se přemyslovskými dvory *Curia ducis, curia regis* od Dany Dvořáčkové-Malé a Jana Zelenky.¹⁰ Ze studií a článků pro mě byla velmi přínosná především studie od Miroslava Sovadiny *Dvůr Václava I.*¹¹ a pak také práce Markéty Markové.¹²

Zvláště pro církevní řády pro mě byly velmi užitečné anglické práce: Jamese Clarka o benediktinech,¹³ Janet Burton a Julie Kerr o cisterciácích,¹⁴ Helen J. Nicholson¹⁵ a Jonathana Riley-Smith¹⁶ o johanitech a Clifforda H. Lawrence o středověké mnišství celkově.¹⁷

⁴ ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských (1198–1253). Proměny státu a společnosti*, Praha 2002; ŽEMLIČKA, Josef, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1998.; ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli a umírali*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005; ŽEMLIČKA, Josef, *Království v pohybu. Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

⁵ ANTONÍN, Robert, *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013; ANTONÍN, Robert, *České země za posledních Přemyslovců, I. díl (1192–1253). Cestou proměny společnosti k vrcholně středověké monarchii*, Praha: Libri, 2012.

⁶ NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny, Díl I., Část III., Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, v Praze: nákladem Jana Laichtera, 1928.

⁷ SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef, MAŠKOVÁ, Pavlína, NOVOTNÝ, Robert, BARTLETT, Robert, *Přemyslovci. Budování českého státu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

⁸ VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny země Koruny české II. (1197–1250)*, Praha, 2000.

⁹ KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005.

¹⁰ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan, *Curia ducis, curia regis. Panovnícký dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha: Historický ústav, 2011.

¹¹ SOVADINA, Miroslav, *Dvůr Václava I.*, *Sborník archivních prací*, 1995, ročník 45, č. 1, s. 3–40.

¹² MARKOVÁ, Markéta, *Identifikace svědků v listinách královské rodiny v době Václava I. a jejich vztah k panovníckému rodu* in: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Dvory a rezidence ve středověku*, Praha: Historický archiv AV ČR, 2006, s. 9–19; MARKOVÁ, Markéta, *Svědkové v listinách Václava I. a jeho bratra markraběte Přemysla (třicátá léta 13. stol.)*, *Mediaevalia Historica Bohemica*, Praha: Historický ústav AV ČR 2003, ročník 9, s. 57–95.

¹³ CLARK, James, *The Benedictines in the Middle Ages*, Woodbridge: The Boydell Press, 2011.

¹⁴ BURTON, Janet, KERR, Julie, *The Cistercians in the Middle Ages*, Woodbridge: The Boydell Press, 2011.

¹⁵ NICHOLSON, Helen Jane, *The Knights Hospitaller*, Woodbridge: The Boydell Press, 2016.

¹⁶ RILEY-SMITH, Jonathan, *The Knights Hospitaller in the Levant, c. 1070–1309*, London: Palgrave Macmillan, 2012.

¹⁷ LAWRENCE, Clifford Hugh, *Medieval Monasticism. Forms of Religious Life in Western Europe in the Middle Ages*, Abingdon: Routledge, 2015.

Jako hlavní pramennou základnu mi posloužil *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (CDB) III.* s občasným využitím *CDB II.*¹⁸ Dále pak *Druhé pokračování Kosmovo*¹⁹ a *Kronika takřečeného Dalimila.*²⁰

¹⁸ Tato práce využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

¹⁹ EMLER, Josef, *FRB II.*, s. 282–370. Tato práce využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

²⁰ DAŇHELKA, Jiří, HÁDEK, Karel, HAVRÁNEK, Bohuslav, KVÍTKOVÁ, Naděžda, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, sv. II. Textový materiál kapitol 53 až 103 a doplňků, Praha: Academia, 1988.

1. Politický vývoj ve 13. stol. do nástupu Václava I. na trůn

Při nástupu Václava I. na trůn byla politická situace pro českého krále, přes některé problémy, poměrně příznivá.

Od roku 1198 český panovník dědičně držel titul krále, který byl Přemyslu Otakarovi I. poprvé udělen Filipem Švábským a následně i Otou IV. Brunšvickým a naposledy mu byl potvrzen Fridrichem II. známou Zlatou bulou sicilskou, ve které se nám do dnešních dnů pravděpodobně zachovalo znění už i původního Filipova privilegia. Kromě ustanovení králem pro Přemysla a jeho dědice se v ní hovoří i o tom, že Přemyslovi nástupci mají vzejít z volby a pak přijmout od císaře odznaky královské moci a český král také mohl napříště sám udělovat investituru biskupům.²¹

Je dobré říci, že se ve Zlaté bule sicilské nikde nepíše, že by nástupcem Přemysla měl být Václav, jen, že král musí vzejít z volby.²² Václav sám navíc nebyl ani jeho prvorozeným synem – tím byl zapuzený Vratislav z Přemyslova prvního manželství s Adlétou Míšenskou. Kromě něho navíc přicházel v úvahu nejen Přemyslův mladší bratr moravský markrabě Vladislav Jindřich, ale i Děpoltici – potomci Děpolda I., mladšího bratra krále Vladislava II. Ti všichni tedy měli nárok na královský trůn po Přemyslově smrti, pokud by byli zvoleni.²³ Přemysl proto Václavovo nástupnictví pojistil již roku 1207, kdy ho zasnoubil s dcerou Filipa Švábského.²⁴ Počátkem června 1216 pak nechal Václava korunovat českým králem. Volby se účastnili oba biskupové – pražský i olomoucký, markrabí Vladislav Jindřich, mnozí velmožové království (jmenování jsou například Beneš a Markvart z rodu Markvarticů a Jindřich a Závíš z rodu Vítkovců), volby se však nezúčastnili Děpoltici (Děpolt III. se naproti tomu na konci předchozího roku zúčastnil schůze pořádané Přemyslovým nepřítelem míšenským markrabětem Dětřichem – důvody jeho účasti a jejich možná spojitost s nadcházející korunovaci však nejsou známé).²⁵

²¹ Ke zlaté bule více ve WIHODA, Martin, *Zlatá bula sicilská*, Praha: Argo, 2005; ŽEMLIČKA, Josef, *Zlatá bula sicilská*, Praha: Melantrich, 1987; WIHODA, Martin, ŽEMLIČKA, Josef, *Zlatá bula sicilská*. Mezi mýtem a realitou, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016; dále pak ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 197.

²² FRIEDRICH, Gustav, *CDB II.*, číslo 96., s. 93; ANTONÍN, Robert, *České*, s. 197; ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník*, s. 115–116.

²³ ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 131–133; ŽEMLIČKA, Josef, *Století posledních Přemyslovců*, s. 60; ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 205–217.

²⁴ ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 191; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 132.

²⁵ ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 216–217; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 132; ŽEMLIČKA, Josef, *Století posledních Přemyslovců*, s. 62; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 316–323; FRIEDRICH, Gustav, *CDB II.*, číslo 125., s. 113; POSSE, Otto, *Codex diplomaticus Saxoniae regiae*, Hauptteil I., Abteilung B, Band 3, číslo 213, s. 159–160.

Dne 12. 8. 1222 zemřel Přemyslův poslední bratr markrabě Vladislav Jindřich. Tento Přemyslovec se dokonce roku 1197 na pár měsíců stal českým knížetem, než se v prosinci toho samého roku trůnu vzdal ve prospěch svého staršího bratra a od té doby spolu bratři vstřícně spolupracovali. Markrabí zemřel bezdětný a Morava, vzhledem k již předchozímu vyměření všech členů moravských Přemyslovců s nároky na úřady, tak přešla pod vládu královské větve. Přemysl se vlády nejdříve ujal sám, roku 1224 pak jmenoval moravským markrabětem svého mladšího syna Vladislava. Václavovi byl v té době udělen titul vévody plzeňského a vévody budyšínského, pravděpodobně, aby se zaučoval ve vládě a nezůstal pozadu za mladším bratrem.²⁶

Je možné, že otázka Moravy se stala určitým problémovým bodem mezi Přemyslem a Děpoltici. Bohužel informace o tom máme jen z pozdních zpráv. Každopádně Děpoltici se následujících českých dějin, pravděpodobně před rokem 1224, i když někteří historici uvažují i až o době vlády Václava I., vytrácejí a objevují se na dvoře vratislavského knížete Jindřicha Bradatého. V Dalimilovi je popsána smrt Děpolda III. v boji proti Přemyslovi, tato zpráva však není nijak prokázána. Po těchto událostech se Přemyslovci s šancí nárokovat si trůn zúžili na Přemyslovy děti (je však třeba dodat, že do toho se počítá i jeho zapuzený syn Vratislav, třebaže jeho šance již nebyly velké, a i on se z dějin vytrácí po roce 1225).²⁷

Zde by bylo dobré zastavit se u dalšího tématu, kromě nástupnictví, které zaměstnávalo přemyslovskou politiku této doby, a to byly snahy biskupa Ondřeje o emancipaci církve. Pražský biskup se roku 1215 zúčastnil IV. lateránského koncilu a tato zkušenost ho velmi výrazně ovlivnila. Jeho snahy se setkaly s nepochopením, jak od šlechty, tak od krále a Ondřej se rozhodl odjet do Říma k papeži. Před svým odjezdem ještě nad svou diecézí vyhlásil interdikt. Za krále se ale v tomto sporu postavili představitelé důležitých kapitul, olomoucký biskup Robert a pražského biskupa nepodpořily mnohé české kláštery. Spor mezi biskupem a králem trval několik let. Konečný obrat přišel roku 1221, kdy papež Honorius III. zpravil listem český klér o dohodě, která vzešla z říšských jednání. Biskupovi a české církvi se udělovalo právo na dosazování (s výhradou patronátních práv), sesazování, souzení i napravování duchovních a král i velmožové museli slíbit platit desátky v plném rozsahu, po dohodě Přemysla s kurií pak byl ustanoven zvláštní legát, který měl dohlédnout na vyřešení sporu a

²⁶ ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 133–135; ŽEMLIČKA, Josef, *Století posledních Přemyslovců*, s. 69–70; ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 232–233; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 553–555.

²⁷ ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 135–137; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 555; ANTONÍN, Robert, s. 217; DAŇHELKA, Jiří, HÁDEK, Karel, HAVRÁNEK, Bohuslav, KVÍTKOVÁ, Naděžda, *Dalimil*, s. 277.

v úřadech měli setrvat Ondřejovi hlavní oponenti z českého kléru. Na Šacké hoře pak došlo k finálním jednáním, kde si Přemysl svou ochotou ke kompromisu získal na svou stranu papežského legáta a 2. 7. 1221 došlo k písemnému potvrzení výsad pražského biskupství, tomu byla také prominuta některá věcná břemena a také byly vymezeny kompetence při stíhání církevních příslušníků a jejich poddaných. Pro Ondřeje byl výsledek spíše zklamáním – na mnohá důležitá témata (desátky, patronát), se ani nedostalo a poměr pražského biskupa ke králi se také zásadně nezměnil. Přemysl pak roku 1222 vydal Velké privilegium české církve. V něm se na jedné straně upevnily vlastnické nároky církve, spolu s většími právy církví v mnoha oblastech (např. v soudnictví, či hospodářských oblastech) a obecně zde byla snaha o svébytnější postavení církve, zároveň ale také šlo o posílení přímého panovníkova vlivu na církve v Čechách.²⁸

Na konci Přemyslovi vlády také započal spor mezi Přemyslovci a Babenberky, jejichž nepřátelství pak vládu Václava I. a jeho cíle velmi poznamenalo. Přemyslova dcera Anežka byla asi roku 1219 poslána na výchovu na dvůr rakouského vévody Leopolda VI., vzhledem k možné vyhlídce na sňatek s nejstarším synem císaře Friedricha II., Jindřichem. Aby zabránili většímu vzestupu českého krále, navázali kolínský arcibiskup Engelbert a Leopold VI. spojení (Engelbert například zprostředkoval pokus o sňatek Markéty Babenberské s anglickým králem Jindřichem III.). Kolínský arcibiskup se toho sice již nedožil (byl 7. 11. 1225 zavražděn), ale na konci listopadu byl uzavřen sňatek mezi Markétou Babenberskou a Jindřichem VII. (který byl již v té době zvoleným římským králem). Souhlas k tomuto sňatku dal i císař. V této době se do Čech navrátila princezna Anežka. České vojsko v odplatě podniklo neúspěšný vpád na rakouské území. O Anežčinu ruku se, možná i díky vlivu Ludvíka Bavorského (po smrti Engelberta Jindřichova poručníka), ucházel anglický král Jindřich III., ale jednání nikam nevedla.²⁹

V Říši mezitím doutnal spor papeže a císaře a do toho se na konci roku 1228 prohlásil císařův syn král Jindřich VII. za plnoletého. Přemysl se však, i přes papežské výzvy, do bojů proti Štaufům nezapojil. Pravděpodobně se zaměřoval spíše na domácí záležitosti, zvláště po smrti svého syna markraběte Vladislava roku 1227. Novým markrabím jmenoval v listopadu

²⁸ ŽEMLIČKA, Josef, Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem, *Československý časopis historický*, 1981, ročník 29, s. 704–730; FIALA, Zdeněk, Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století, *Sborník Historický*, 1955, ročník 3, s. 64–88; dále ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 300–305; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 116–131; ŽEMLIČKA, Josef, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha: Svoboda, 1990, s. 214–239; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 449–530.

²⁹ SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka Česká*, Praha: Vyšehrad, 2015, s. 56–64; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 143–144; ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 227–231.

1228 svého třetího syna Přemysla, určitý odklad byl pravděpodobně způsoben hrozícím střetnutím s Babenberky. Aby finálně potvrdil svého nástupce, nechal Přemysl syna Václava i s jeho ženou Kunhutou 6. 2. 1228 korunovat mohučským arcibiskupem, kterému bylo přislíbeno, že mohučský arcibiskup bude korunovat i následující české krále a pouze v případě jeho odepření je možno, aby korunovaci provedl jiný biskup. Václav byl od té doby titulován král, či mladšího král. Přemysl však měl stále hlavní slovo.³⁰

Dne 28. 6. 1230 zemřel rakouský vévoda Leopold VI., Přemyslovci využili naskytnuté příležitosti a mladší král Václav s vojskem vtrhl do Rakous, které pět týdnů plenil. Zároveň zde také podpořil vzpouru rakouských ministeriálů. Leopoldův syn Fridrich II. (později nazývaný „Bojovný“), musel čekat na stáhnutí českého vojska, než mohl vzpouru potlačit. Přemysl Otakar I. zemřel 15. 12. 1230, po jeho smrti nedošlo v českých zemích k žádným vnitřním otřesům a převzetí moci Václavem I. proběhlo bez obtíží.³¹

³⁰ ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 138, 145; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 577–582; příklad Václavova titulování: FRIEDRICH, Gustav, *CDB II.*, číslo 311–312., s. 308–309;

³¹ ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 145–148; ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 231–232; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 590–592.

2. Církev

Během sledovaného období bylo z celkového diplomatického materiálu vydaného Václavem I. církevním institucím a jejím příslušníkům adresováno více než 90 % (viz Graf 1). To není nijak překvapivé, vzhledem k primátu, který měla církev z hlediska listin. Koneckonců, v 11. a 12. století se prakticky všechny listiny vydané v českých zemích týkaly pouze církve.³² Církev si je i potom více vědoma významu listin než světská vrchnost – především se to projevuje v mnohem větším důrazu na ukládání listin – čímž se i zvýšila šance jejich zachování.³³

Kromě těchto praktických důvodů zde existuje i symbolická rovina – zbožnost byla důležitou ctností středověkého panovníka. Čekalo se od něj, že bude k církvi štědrý a že ji bude ochraňovat. Pokud by nebyl zbožný, jak by mohl být moudrý, jak by mohl dobře vládnout?³⁴ Václav I. sám je v *Pokračovatelích Kosmových* popisován jako zbožný panovník, co velmi miloval a ctěl církev.³⁵ Z počtu listin, které církvi a jejím příslušníkům adresoval, se zdá, že autor tohoto popisu k němu měl důvod.

Mezi Václavovými listinami dominovaly řády (viz Graf 3), přesto se tady ještě nejdříve krátce podíváme na pražskou a olomouckou diecézi. Pro začátek je třeba říci, že Václav jim mnoho listin nevydal. Olomoucký biskup po prakticky celé sledované období byl Robert, který byl ve vydávání listin velmi aktivní.³⁶ Robert sám pravděpodobně vyvíjel i notářskou činnost.³⁷ V Praze se mezitím vystřídali biskupové dva – Jan II. a Bernard. Pražské biskupství v tomto období vydávalo minimum listin a málo listin i přijímalo.³⁸

2.1 Cisterciáci

Mezi církevními řády Václavovy doby se zdál být velmi oblíbený cisterciácký řád – je to doloženo nejen počtem listin jim adresovaných (viz Graf 3), ale i zakládáním klášterů v panovnické rodině. Václav a Kunhuta spolu založili cisterciácký klášter Marienthal³⁹ a stejně

³² FIALA, Zdeněk, K počátkům listin v Čechách, *Sborník historický*, ročník 1, 1953, s. 27–45.

³³ ŠEBÁNEK, Jindřich, DUŠKOVÁ, Sáša, Česká listina v době přemyslovské, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Řada historická (C), 1964, ročník 13, č. 11, s. 63–65.

³⁴ ANTONÍN, Robert, *Ideální panovník*, s. 317–333; ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci*, s. 168–194.

³⁵ EMLER, Josef, *FRB II.*, s. 303.

³⁶ ŠEBÁNEK, Jindřich, DUŠKOVÁ, Sáša, Panovnická a biskupská listina v českém státě doby Václava I., Praha: ČSAV, 1961, s. 108.

³⁷ Tamtéž, s. 109–111.

³⁸ Tamtéž, s. 106–108.

³⁹ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 176, s. 217.

tak se i Konstancie rozhodla při svém založení kláštera v Tišnově pro cisterciácký řád.⁴⁰ Tišnov se pak stal místem posledního odpočinku nejen jejím, ale i jejího syna markraběte Přemysla.⁴¹

Cisterciácký řád vznikl pravděpodobně na přelomu 11./12. století a vzešel ze soudobé rozšířené snahy o reformu klášterního života.⁴² Cisterciácké kláštery byly charakteristické svou touhou po jednotě a úzkými vazbami na první klášter Cîteaux.⁴³ Organizační uspořádání klášterů bylo zaneseno už v Carta Caritatis, základním textu řádu. Nejvýše stál opat Cîteaux, pod ním byli opati čtyř nejstarších dceřiných klášterů (La Ferte, Pontigny, Clairvaux and Morimond), opati dalších klášterů pak byli uspořádáni podle své. Opati mateřských klášterů byli tedy oproti dceřiným v nadřazeném postavení, což se projevovalo i tím, že měli povinnost konat v dceřiných kláštorech každoroční vizitace. Úzké propojení klášterů bylo zajišťováno i generální kapitulou (setkávání všech opatů). Tento organizační systém byl natolik úspěšný, že ho další řády (např. premonstráti) přejímali.⁴⁴ Jednou z nejvýznamnějších osobností řádu byl Bernard z Clairvaux, který měl velkou zásluhu na tom, že se do poloviny 12. století řád rozšířil skoro po celé Evropě.⁴⁵

Ve 40. letech 12. století pronikl cisterciácký řád i do českých zemí. Vznikla zde tehdy tři nejstarší opatství – Sedlec (1142), Plasy (1144) a Pomuk (1145).⁴⁶ V listinách Václava I. je však mezi příjemci jen druhý z těchto klášterů, který je ovšem zastoupený výrazně, a to 32 % (viz Graf 4). Sedlec a Pomuk nenajdeme ani v listinách vydaných markrabětem Přemyslem, či královnou Konstancí. Nejstarším ženským cisterciáckým klášteřem na území tehdejších Čech (v té době na hranici mezi Čechami a Horní Lužicí) byl právě Marienthal, založený královnou Kunhutou. Ženské kláštery jako celek byly oproti mužským zastoupeny v menšině (situace typická pro střední Evropa, ale výjimečná na západě, zvláště v německých oblastech).⁴⁷ Výjimku tvořila Morava, kde byla situace ženských a mužských klášterů vyrovnaná a ženské kláštery na rozdíl od Čech dosáhly významného postavení.⁴⁸

⁴⁰ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 88, s. 97.

⁴¹ POJSL, Miroslav, Předklášteří u Tišnova. Historie in: HOUŠKOVÁ, Daniela, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku*, Praha, 1994, s. 124.

⁴² BURTON, Janet, KERR, Julie, *The Cistercians*, s. 3–7.

⁴³ CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Počátky řádu a jeho rozšíření in: HOUŠKOVÁ, Daniela, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku*. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech, Praha: Unicornis, 1994, s. 8.

⁴⁴ BURTON, Janet, KERR Julie, *The Cistercians*, s. 82

⁴⁵ ČECHURA, Jaroslav, Cisterciácké kláštery v českých zemích v době předhusitské ve světě řádových akt, *Právněhistorické studie*, 1984, ročník 26, s. 43.

⁴⁶ CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Cisterciácký řád ve středověkých Čechách. Příchod, struktura, některé aspekty vývoje in: DOBOSZ, Józef, *Kościół w monarchiach Przemyslidów i Piastów*. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 21–24 września 2006 roku, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2009, s. 224.

⁴⁷ Tamtéž, s. 220–221.

⁴⁸ CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Počátky řádu a jeho rozšíření*, s. 10.

Při zakládání byly kláštery vybaveny především osedlou půdou (často vesnicemi) s poddanými – dary tohoto typu pak tvořily zdroj jejich majetku,⁴⁹ a to i přesto, že census byl cisterciáckým řádem oficiálně odmítán.⁵⁰ I Václav I. takto obdarovával cisterciácké kláštery.⁵¹ Mezi další způsoby, kterými Václav řády obdarovával bylo i darování patronátních práv kaplí, či kostelů.⁵²

Mezi nejvýznamnější kláštery v českých zemích patřil klášter v Plasech, který byl založen Vladislavem II a jeho první manželkou Gertrudou.⁵³ Tento klášter byl vůbec prvním cisterciáckým klášterem založeným českým panovníkem.⁵⁴ Jak jsem již zmínila výše, bylo právě pro tento klášter vydáno Václavem I. ze všech listin nejvíce. Jednalo se především o potvrzování darů a koupí od světské elity, či církevních příslušníků.⁵⁵ Jediná listina, ve které sám Václav I. něco daruje řádu je spíše než darem splátkou za dluh, který tam dříve udělal.⁵⁶ Ostatní členové panovnického rodu ve sledovaném období mnoho listin pro Plasy nevyhotovili.

Druhým cisterciáckým klášterem nejvíce zastoupeným ve Václavových listinách byl ženský klášter Porta Coeli nacházející se v Předklášteří u Tišnova (viz Graf 4). Je to pochopitelné, když vezmeme v úvahu, že zakladatelkou kláštera byla jeho matka.⁵⁷ O založení kláštera Konstancie uvažovala ještě za života Přemysla Otakara I., ale k realizaci došlo až po jeho smrti. Místo zamýšleného založení se však postupně měnilo.⁵⁸ První zmínky o klášteře se nacházejí v tzv. vidžinských listinách, které popisují sérii směn majetků, které nakonec vedly k výslednému založení u Tišnova.⁵⁹ Klášter dostal bohaté dary, jak od Václava I., tak od jeho bratra, markraběte Přemysla.⁶⁰ Majetkový růst kláštera zajistily výhradně panovnické dary (alespoň se nedochovaly žádné zprávy o šlechtických darech).⁶¹

⁴⁹ CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Cisterciácký řád*, s. 232.

⁵⁰ CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Ve svatého stopách Bernarda z Clairvaux? Nejstarší cisterciácká ekonomika, Francie a Čechy, Mediaevalia historica Bohemica*, 1995, ročník 4, s. 125–145.

⁵¹ Např. FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 129, s. 162; číslo 188, s. 234.

⁵² Např. FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 240, s. 319; číslo 259, s. 351.

⁵³ VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha: Libri, 1997, s. 417.

⁵⁴ CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Plasy. Historie in: HOUŠKOVÁ, Daniela, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku*. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech, Praha: Unicornis, 1994, s. 44–46.

⁵⁵ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 22, s. 20; číslo 61, s. 64; číslo 115, s. 141; číslo 183, s. 228; číslo 226, s. 303.

⁵⁶ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 188, s. 234.

⁵⁷ FOLTÝN, Dušan a kolektiv, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha: Libri, 2005, s. 612.

⁵⁸ BOROVSÝ, Tomáš, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno: Matice moravská, 2005, s. 35.

⁵⁹ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 30–32, s. 28–31.

⁶⁰ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 88, s. 97; č. 180, s. 223.

⁶¹ BOROVSÝ, Tomáš, *Kláštery*, s. 35.

Další významný klášter zastoupený ve Václavových listinách je klášter Oslavany (viz Graf 4). Tento další ženský klášter založila Heilwiga ze Znojma roku 1225,⁶² byl tedy nejstarším ženským cisterciáckým kláštelem na Moravě.⁶³ Václav I. vydal pro řád tři listiny, dvě z toho potvrzení privilegií,⁶⁴ v jedné klášteru daroval patronátní právo kaple.⁶⁵

Všechny cisterciácké kláštery v českých zemích pocházely z morimondské větve řádu. Nejstarší pocházely z Bavorska, ale už od konce 80. let vznikaly i filiace domácích řádů.⁶⁶

K zakládání a podpoře cisterciáckých klášterů vedlo více důvodů – na prvním místě samozřejmě náboženské. Kromě náboženských důvodů tu však existovaly i důvody ekonomické – přestože míra, jakým se cisterciácký řád na kolonizaci podílel nebyla tak velká, jak se dříve myslelo, stále byl součástí tohoto procesu.⁶⁷

2.2 Premonstráti

Další z řádů poměrně často se vyskytující ve Václavových listinách byl Řád premonstrátských řeholních kanovníků (viz Graf 3). Tento řád vznikl ve 20. letech 12. stol. Jeho zakladatelem byl Norbert z Gennepu. První konvent vznikl v Prémontré, kde se Norbert a jeho společníci rozhodli přijmout řeholi sv. Augustina. Kromě toho také, pravděpodobně i vlivem toho, že Norbert byl přítel Bernarda z Clairvaux, přejali (jak jsem se již zmiňovala na straně 16) cisterciácký model organizace. Přestože Norbert kladl velký důraz na kazatelství a pastorační úlohu řádu, premonstráti se v následující době spíše zaměřili na spiritualitu, inspirování Bernardem z Clairvaux. Typický byl pro ně jednoduchý oděv z vybělené vlny, díky kterému byli členové řádu nazýváni i jako „bílé kanovníci“.⁶⁸

Do českých zemí premonstráti přišli mezi léty 1143–44, kdy se usazují na Strahově.⁶⁹ Velkou zásluhu měl na tom olomoucký biskup Jindřich Zdík.⁷⁰ Ten také přivedl premonstráty na Moravu, kde se usadili v předtím benediktinském opatství na Hradisku.⁷¹ Ovšem tento klášter nebyl jediný, který potkal podobný osud – pražský biskup Daniel I. po svém nástupu

⁶² FRIEDRICH, Gustav, *CDB II.*, číslo 271.

⁶³ BOROVSÝ, Tomáš, *Kláštery*, s. 34.

⁶⁴ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 24, s. 22, *CDB III.*, číslo 204, s. 261.

⁶⁵ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 240, s. 319.

⁶⁶ CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Cisterciácký řád*, s. 224.

⁶⁷ CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Význam cisterciáckého řádu pro osídlení Čech, *Archaeologia historica*, roč. 10, 1985, s. 415–421.

⁶⁸ LAWRENCE, Clifford Hugh, *Medieval Monasticism*, s. 154–155; VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 151–155.

⁶⁹ VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 152.

⁷⁰ Tamtéž, s. 443.

⁷¹ FOLTÝN, Dušan a kolektiv, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 107.

odňal benediktinskému řádu želivský klášter a předal ho premonstrátům. Roku 1149 se pak novým opatem stal Gotšalk (který již předtím zakládal strahovskou kanonii).⁷² Z dalších klášterů vzniklých před rokem 1240 je dobré zmínit klášter v Litomyšli, Milevsku a Teplé v Čechách⁷³ a klášter v Louce a v Zábrdovicích na Moravě,⁷⁴ z ženských klášterů pak klášter v Doksanech, v Louňovicích pod Bláníkem, v Dolních Kounicích, v Nové říši a v Chotěšově.⁷⁵

Z premonstrátských klášterů byl v diplomatickém materiálu vydaných Václavem I. nejvíce zastoupen klášter v Teplé (viz Graf 5). Klášter byl založen roku 1193 Hroznatou z Ovence.⁷⁶ Na žádost Hroznaty se tepelskému klášteru dostalo ochrany samotného papeže. Tato situace byla v českých zemích bezprecedentní – nejenže zde bylo pod papežovu ochranu do roku 1230 přijato pouze deset klášterů, ale pouze v případě Teplé to bylo na žádost světského velmože, který nebyl člen panovnického rodu.⁷⁷ Od svého založení se klášter podílel na kolonizaci okolí.⁷⁸ Václav I. klášteru v jedné ze svých listin daroval tzv. „kladské dědiny“.⁷⁹ Tento pojem se ve Václavových listinách objevuje vícekrát⁸⁰ a kromě jednoho případu⁸¹ v listinách pro premonstráty. Dosud však nebyl jednoznačně vysvětlen.⁸² Tepelský klášter se také podílel na směnách zaznamenaných v tzv. vidžinských listinách vedoucích k založení Tišnova, když mu královna Konstancie prodala Vidžín.⁸³

Druhý nejvíce zastoupený premonstrátský klášter ve Václavových listinách je klášter v Chotěšově (viz Graf 5). Tento ženský klášter byl také založen Hroznatou z Ovence, tentokrát za účasti jeho sestry Vojslavy. Přesný rok založení není znám, ale nepochybně to bylo před rokem 1213.⁸⁴ Václav I. pro klášter vydal tři listiny, z nich ve dvou mu daroval „kladské dědiny“⁸⁵ a v jedné potvrzuje koupené vesnice.⁸⁶

⁷² VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 703–704.

⁷³ Tamtéž, s. 152–153.

⁷⁴ FOLTÝN, Dušan a kolektiv, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 107.

⁷⁵ VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 153–154; FOLTÝN, Dušan a kolektiv, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 108–109.

⁷⁶ více k Hroznatovi KUBÍN, Petr, *Blahoslavený Hroznata*. Kritický životopis, Praha: Vyšehrad, 2000.

⁷⁷ Tamtéž, s. 119–120.

⁷⁸ HLINOMAZ, Milan, Klášter premonstrátů Teplá in: *Historický sborník Karlovarska*, 1998, č. 6, s. 15.

⁷⁹ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 158, s. 192.

⁸⁰ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 104, s. 123; číslo 139, s. 173; číslo 303 s. 226.

⁸¹ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 303 s. 226.

⁸² PRAŽÁK, Jiří, Kladské dědiny, *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia*, 1963, ročník 7, s. 21–37.

⁸³ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 31 s. 29.

⁸⁴ VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 254; KUBÍN, Petr, *Blahoslavený Hroznata*, s. 150–157; FRIEDRICH, Gustav, *CDB II.*, číslo 386 s. 433.

⁸⁵ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 104, s. 123; číslo 139, s. 173.

⁸⁶ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 177, s. 220.

Poslední premonstrátský klášter, který zde zmíním, je klášter v Doksanech. I tento klášter byl ženský. Vznikl pravděpodobně v souvislosti se založením Strahova, a i on byl založen Vladislavem II. a Gertrudou. Základní kámen byl položen v roce 1144.⁸⁷ V klášteře mezi léty 1217–1219 pobývala dcera Přemyla Otakara I., Anežka.⁸⁸ Václav I. klášteru vydal dvě listiny.⁸⁹ První z nich je poměrně zajímavá, vzhledem k tomu, že klášteru roku 1232 povoluje založit město Kynšperk,⁹⁰ což je asi nejstarší zakládací listina pro poddanské město.⁹¹ V druhé listině pak povoluje založení vesnice Jakubov.⁹²

Podobně, jako v případě cisterciáckého řádu, jsou i v případě premonstrátů mezi třemi kláštery s nejvíce listinami od Václava I. dva kláštery ženské. Na rozdíl od cisterciáckých klášterů se však oba tyto kláštery nacházely v Čechách, kde se ženským cisterciáckým klášterům nedařilo prosadit.

2.3 Benediktini

Benediktinský řád se stal určitým archetypem mnišských řádů, a to i přestože Řehole sv. Benedikta nebyla jediným (ani nejstarším) souborem pravidel klášterního života středověkého západu a například irské kláštery z počátku hrály větší roli při konvertování.⁹³ Zakladatelem řádu byl Benedikt z Nursie, který žil od konce 5. stol. do poloviny 6. stol.⁹⁴ Řehole sv. Benedikta se poměrně rychle rozšířila (přestože zvláště zpočátku v různých úpravách) a benediktinský řád velmi vzrostl během 8.–10. století.⁹⁵

V 10. století řád prošel reformami – roku 910 založil vévoda Vilém Akvitánský klášter v Cluny, kde se prvním opatem stal Berno, pro další reformu byl však významnější až jeho nástupce opat Odo. Cluny se stalo jedním z nejvýznamnějších center reform, ale ty neprobíhaly jenom tam – další významná reforma probíhala například i v klášteře v Gorze.⁹⁶ Řád dosáhl svého vrcholu v 11. století, především za pontifikátu Řehoře VII. (který byl sám pravděpodobně benediktinem).⁹⁷ Ve 12. století se objevují nové řády (jako například cisterciáci

⁸⁷ VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 212–213.

⁸⁸ SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 48–51.

⁸⁹ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 26, s. 24; číslo 65, s. 68.

⁹⁰ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 26, s. 24.

⁹¹ HOFFMANN, František, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 54.

⁹² FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 65, s. 68.

⁹³ CLARK, James, *The Benedictines*, s. 5.

⁹⁴ Tamtéž, s. 7–8; VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 108.

⁹⁵ CLARK, James, *The Benedictines*, s. 30–39.

⁹⁶ Tamtéž, s. 39–43; VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 109–110.

⁹⁷ CLARK, James, *The Benedictines*, s. 255.

a premonstráti), které se pro benediktinský řád stávají konkurencí. Zvláště ve 13. století pak růst řádu na většině místech ustává, nové lokality často obsazují nové řády, v některých případech benediktini v jejich prospěch dokonce ztrácejí i lokality stávající.⁹⁸

V 70. letech 10. století, byl v Čechách založen nejstarší benediktinský klášter (a také nejstarší klášter v Čechách vůbec) sv. Jiří – je poměrně zajímavé, že tento klášter byl ženský. Jeho abatyší se stala Mlada, dcera Boleslava I., která také měla hlavní zásluhu na jeho založení. Klášter byl již od počátku úzce provázaný s pražským dvorem a přemyslovským rodem.⁹⁹ Boleslav II. a biskup Vojtěch následně založili i mužský klášter na Břevnově.¹⁰⁰ Od 40. let 12. století do Čech začaly pronikat i další řády. Jak již bylo zmíněno na straně 18, benediktini v následujícím období ztratily opatství na Hradisku a želivský klášter. Na druhé straně zakládání nových klášterů ve 12. století (které není pozadu za cisterciáky ani premonstráty) ukazuje i to, že se benediktinský klášter zdaleka neocítil na okraji zájmu fundátorů.¹⁰¹ Navíc kromě dvou jmenovaných řádů není známý z tohoto století další případ, kdy by byly kláštery benediktinům odebrány.¹⁰²

V diplomatickém materiálu vydaném Václavem I. pro benediktinské kláštery jednoznačně dominuje klášter v Kladrubech (viz Graf 6). Klášter byl založen knížetem Vladislavem I. a jeho manželkou Richenzou z Bergu.¹⁰³ Vladislav I. zde byl roku 1125 pohřben.¹⁰⁴ Počtem šesti Václavových listin se klášter v Kladrubech vyrovnává klášteru v Plasech. Na rozdíl od plaského však ve čtyřech z nich daroval klášteru majetek.¹⁰⁵

Zatímco ke kladrubskému klášteru byl Václav I. štědrý, z dalších benediktinských klášterů vydal listiny jen pro další dva – pro Břevnov a pro Ostrov. Břevnovskému klášteru

⁹⁸ Tamtéž, s. 255–259,

⁹⁹ Více o klášteru sv. Jiří MERHAUTOVÁ, Anežka, *Bazilika svatého Jiří na Pražském hradě*, Praha: Academia, 1966; BOROVSÝ, Ivan, *Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě*, Praha: Academia, 1975; MODRÁKOVÁ, Renáta, Úřad abatyše kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v období 13.–14. století in: *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV.*, Historický ústav AV ČR, 2008, s. 580–587; MODRÁKOVÁ, Renáta, Odras dvorského prostředí v klášteře benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě ve 13.–14. století in: *Dvory a rezidence ve středověku., Díl II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha: Historický ústav. 2008, s. 459–474; VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 112; Tamtéž, s. 438–439.

¹⁰⁰ VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 596;

¹⁰¹ ŠRÁMEK, Josef, *Mezi normou, reformou a praxí. Proboštnví středověkých benediktinských klášterů na příkladu českých mužských konventů*, Olomouc, 2014, dizertační práce, Univerzita Palackého v Olomouci, s. 112.

¹⁰² Tamtéž, s. 119–120.

¹⁰³ Tamtéž, s.

¹⁰⁴ VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 289;

¹⁰⁵ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 51, s. 51; číslo 116, s. 142; číslo 209, s. 275; číslo 216, s. 285.

vydal dvě listiny – v první mu potvrdil starší svobody¹⁰⁶, v druhé mu daroval část vesnice (+ této vesnici a jedné další udělil různé svobody).¹⁰⁷

2.4 Johanité

Začátky johanitů se pojí se špitálem sv. Jana založeném v Jeruzalémě pravděpodobně mezi léty 1063–1070 za vlády fátimovského chalífy al-Mustansira bohatým obchodníkem z italského města Amalfi, který prý postavil špitály dva – pro muže (to byl ten u sv. Jana) a pro ženy, a také benediktinské opatství sv. Marie. Po dobytí Jeruzaléma křižáky roku 1099 se špitál stal slavným. Navíc s ním bylo zacházeno jako by byl nezávislý na opatství. Naopak začal být spojován s kanovníky Božího hrobu.¹⁰⁸ Ti měli na vznikající johanity velký vliv¹⁰⁹ – špitálníci pravděpodobně začali pod jejich vlivem přijímat některé aspekty Řehole sv. Augustina.¹¹⁰ Papež Paschal II. osvobodil bratrstvo roku 1113 od desátků, přijal ho pod svou ochranu a dal jim právo volit si vlastního mistra. Již v této době zakládalo bratrstvo špitály i v Evropě. Špitálníci také zhruba v době svého osamostatnění převzali i péči o ženy.¹¹¹ Špitální společenství dostalo ještě několik papežských privilegií a do roku 1154 se stalo prakticky nezávislý na místních církevních institucích.¹¹² Za mistra Raimunda z Puy (1120/25–1158) vznikla řádová pravidla.¹¹³ Je možné, že militarizace společenství začala již před rokem 1126,¹¹⁴ nejpozději však roku 1139.¹¹⁵

Johanité do českých zemí poprvé přišli za vlády Vladislava II. roku 1169, možná v souvislosti se zhoršeným vztahem k císaři kvůli zvolení Vladislavova syna Vojtěcha salcburským arcibiskupem, a usadili se při kostelu Panny Marie konec mostu (dnešní kostel Panny Marie pod řetězem).¹¹⁶ Řád v českých zemích ve 12. století získal poměrně rozsáhlý majetek, jeho růst se však ve 13. století výrazně zpomalil.¹¹⁷ Václav I. v tomto ohledu není

¹⁰⁶ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 73, s. 76.

¹⁰⁷ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 195, s. 248.

¹⁰⁸ RILEY-SMITH, Jonathan, *The Knights Hospitaller*, s. 17–21.

¹⁰⁹ WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold, *Řád johanitů ve středověku*. Kulturní dějiny řádu, Praha: Academia, 2008, s. 20.

¹¹⁰ BRONSTEIN, Judith, Caring for the Sick or Dying for the Cross? The Granting of Crusade Indulgences to the Hospitallers in: BORCHARDT, Karl, JASPERT, Nikolas, NICHOLSON, Helen Jane, *The Hospitallers, the Mediterranean, and Europe*. Festschrift for Anthony Luttrell, Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2007, s. 40.

¹¹¹ RILEY-SMITH, Jonathan, *The Knights Hospitaller*, s. 21–22.

¹¹² NICHOLSON, Helen Jane, *The Knights Hospitaller*, s. 21.

¹¹³ WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold, *Řád johanitů*, s. 22.

¹¹⁴ RILEY-SMITH, Jonathan, *The Knights Hospitaller*, s. 29

¹¹⁵ NICHOLSON, Helen Jane, *The Knights Hospitaller*, s. 26.

¹¹⁶ SKOPAL, Michael, Založení komendy johanitů na Malé Straně. příspěvek k otázce příchodu řádu do Čech in: *Pražský sborník historický*, 1993, č. 26, s. 7–37.

¹¹⁷ VELÍMSKÝ, Tomáš, K problematice rané kolonizace 12. století v Českém středohoří a vzniku feudální pozemkové držby, *Mediaevalia historica Bohemica*, 1995, ročník 4, s. 103.

výjimkou – pro řád johanitů vydal pouze tři listiny a jedna z nich byla pro Mailberg,¹¹⁸ který byl významným johanitským domem v rakouských zemích.¹¹⁹ Zbylé dvě byly již pro johanity v Praze. Jedna z nich se týká výměny mezi řádem a Václavem I. roku 1238, kdy Václav, za přírůknutí řádu tří vesnic (které johanité již vlastnili), získává přeštický újezd,¹²⁰ což pro řád nebylo zrovna výhodné.¹²¹

2.5 Němečtí rytíři

Přestože vznik řádu se nejčastěji datuje do roku 1190 a je spojován s obléháním Akkonu, skutečné počátky společenství jsou starší. Díky zprávě poutníka Johanna von Würzburga je nepochybné, že roku 1165 stál v Jeruzalémě špitál pro poutníky z německy mluvících zemí (i s novým kostelem sv. Panny Marie). Existuje ještě listina papeže Celestina II. z roku 1143, ve které je dům nějakého německého špitálního domu generálnímu představenému Řádu johanitů, která by mohla být prvním soudobým dokladem o dřívější existenci špitálu, přestože je jeho přesný význam předmětem sporů. Po dobytí Jeruzaléma Saladinem (2. 10. 1187) se členové špitálního společenství pravděpodobně vykoupili a odešli do Akkonu, kde společenství opět založili – dokládala by to i přítomnost listin jeruzalémských králů Amauryho I. a Guye z Lusignanu v archivu akkonské komunity.¹²²

Při obléhání Akkonu pak měšťané z Brém a Lübecku provozovali stanový špitál pro nemocné a zraněné křižáky, za což se špitálníkům dostalo slibu krále Guye z Lusignanu a královny Sibyly, že po dobytí města v něm budou moci zřídit trvalý špitál. Papež Klement III. pak špitál roku 1190 vzal pod svou ochranu. Po dobytí Akkonu se zde společenství skutečně usadilo, což vedlo roku 1191 ke sporu s johanity, kterým podle papežských privilegií měl být podřízen každý špitál ve městě. Roku 1196 se tato situace pro německé bratry vyřešila bulou papeže, kterou jim papež udělil řádová privilegia v johanitském duchu. Řád se poměrně rychle rozrůstal. V souvislosti s křižovou výpravou císaře Jindřicha VI. byl přetvořen v rytířský řád.¹²³ Tato přeměna pak byla roku 1199 potvrzena i papežem.¹²⁴

¹¹⁸ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 124, s. 154.

¹¹⁹ SVOBODA, Miroslav, *Majetek johanitského řádu v Čechách ve 12.–16. století*, Brno, 2006, disertační práce, Masarykova univerzita, s. 159.

¹²⁰ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 193, s. 245.

¹²¹ VELÍMSKÝ, Tomáš, *K problematice rané kolonizace*, s. 103.

¹²² ADAM, Petr, *Řád německých rytířů a jeho působení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Libri, 2005, s. 15–17.

¹²³ Tamtéž, s. 18–20.

¹²⁴ VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 145.

V prvních desetiletích 13. století se rozšiřují i do Evropy a roku 1221 ho papež Honorius III. zrovnoprávnil s templáři a johanity. V dobách sporů mezi Honoriem III. a císařem Fridrichem II. se velmistr řádu Hermann von Salza úspěšně angažoval v jejich urovnání. Společně s císařem Fridrichem II. se účastnil křížové výpravy a řád zůstal jeho spojencem i poté, co nový papež Řehoř IX. císaře, po odkladu způsobené Fridrichovou nemocí, exkomunikoval. Císař se uzdravil, i přes papežovu exkomunikaci pokračoval ve výpravě a podařilo se mu ji poměrně úspěšně i dokončit. Císař se sice sňatkem stal jeruzalémským králem, ale brzy se kvůli papežovu útoku musel vrátit do Itálie, a i po jednáních o smíru a zrušení klatby spravoval jeruzalémské království na dálku. Němečtí rytíři, doufající vlivem císaře k posílení svého vlivu ve Svaté zemi, byli po tomto vývoji donuceni ukončit své ambice v křížáckých státech a upoutat svou pozornost na Evropu, konkrétně Prusy. Zde se řádu postupně podařilo vytvořit, se souhlasem císaře i papeže, řádový stát.¹²⁵

Do českých zemí se řád dostává asi po roce 1200 a již roku 1204 je bezpečně doložen v Praze a v Opavě.¹²⁶ Z šesti listin, které pro ně Václav I. vydal, jim ve třech potvrzuje majetek a privilegia a ve třech jim daruje vesnici, či půdu – v jednom případě jako náhradu za škody na Moravě, pravděpodobně způsobené během bojů s Fridrichem II. Babenberským a markrabětem Přemyslem během roku 1233.¹²⁷

2.6 Anežka Česká a její činnost

Anežka Přemyslovna byla dcerou Přemysla Otakara I. a Konstancie Uherské. Přesné datum není známé, ale předpokládá se rok 1211.¹²⁸ Podle legendy část mládí strávila v klášteře v Třebnici, protože byla zasnoubená se polským knížetem.¹²⁹ Pravděpodobně do Slezska přijela společně se svou sestrou Annou, která se mezi léty 1217 provdala za Jindřicha II.¹³⁰ Neví se přesně komu byla Anežka zasnoubená, ale uvažuje se o mladších bratřech Jindřicha II., kteří

¹²⁵ ADAM, Petr, *Řád německých rytířů*, s. 21–38.

¹²⁶ Dušan a kolektiv, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 100.

¹²⁷ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 54, s. 54; DAÑHELKA, Jirí, HÁDEK, Karel, HAVRÁNEK, Bohuslav, KVÍTKOVÁ, Naděžda, *Dalimil*, s. 304; MENCKEN, Johannes Burchard, *Scriptores rerum Germanicarum, praecipue Saxoniarum III.*, Lipsiae, 1730, s. 126; ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 360; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 649–652; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 155; ŽEMLIČKA, Josef, *Století*, s. 75.

¹²⁸ NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 551; SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka Česká*, Praha: Vyšehrad, 2015, s. 42.

¹²⁹ VYSKOČIL, Jan Kapristán, *Legenda blahoslavené Anežky a čtyři listy sv. Kláry*. Kritický rozbor, Praha, 1932, s. 102. Tato práce využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

¹³⁰ SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 45.

ale do roku 1214 oba zemřeli. Předpokládá se, že zde Anežka zůstala až do svatby své sestry.¹³¹ Potom, jak již bylo zmíněno na straně 20, Anežka pobývala v doksanském klášteře.¹³²

Na straně 13 jsem popsala Anežčiny nezdařené zasnuby se synem Fridricha II. Jindřichem i neúspěšná jednání o jejím sňatku s anglickým králem. Aby si Fridrich II. udržel přízeň českého krále, požádal prý po smrti své ženy Jolandy de Brienne o ruku Anežky sám.¹³³ Papež Řehoř IX. se o jednáních dozvěděl a napsal list královně Konstancii, ve kterém ji nabádal, aby zůstala věrná apoštolskému stolci a dbala na to, aby Fridrich II. nebyl nijak spjat s její rodinou (přestože ho listina výslovně nejmenuje, je zřejmé, o koho se jedná).¹³⁴ Po smrti Přemysla Otakara I. měl prý císař dokonce nabídku zopakovat.¹³⁵ Anežka se však již rozhodla jinak. S podporou Václava I. i zbytku královské rodiny založila klášter klarisek a pražský špitál.¹³⁶

Nejstarší zmínka o špitálu je v listině královny Konstancie¹³⁷ (jedné z tzv. vidžinských listin).¹³⁸ Konstancie v ní prodává vidžinský újezd, aby měla na zaplacení statků koupených od německých rytířů, které věnovala špitálu sv. Františka.¹³⁹ Václav I. pak roku 1234 vydal listinu, ve které klášteru a špitálu udělil veškeré svobody a privilegia, která náležela vyšehradskému kostelu a přijal je pod svou ochranu.¹⁴⁰ Roku 1233 pak Anežka vstoupila do kláštera.¹⁴¹ Kromě Václava pak špitálu darovali majetek i markrabí Přemysl.¹⁴²

Anežka se od počátku snažila řídit původními pravidly, v duchu Kláry s Assisi (se kterou si vyměnila několik dopisů), které však dosud nebyly schválené.¹⁴³ S těmito pravidly se neslučovalo ani vlastnění špitálu, ani papežem vnucená řehole sv. Benedikta (i když i s pravidly Klářina kláštera sv. Damiána) a Anežka zasvětila následující roky snaze o změnu řehole, dosažení privilegia chudoby a oddělení kláštera a špitálu.¹⁴⁴ Po radě od sv. Kláry se rozhodla

¹³¹ Tamtéž, s. 48.

¹³² Tamtéž, s. 48–51.

¹³³ Tamtéž, s. 65.; ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci*, s. 209; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 491.

¹³⁴ FRIEDRICH, Gustav, *CDB II.*, číslo 317, s. 313.

¹³⁵ SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 69; DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Sv. Anežka Česká a její doba*, Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnou Budeč, 2011, č. 28, s. 2.

¹³⁶ SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 73.

¹³⁷ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 21, s. 29.

¹³⁸ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 30–32, s. 28–31.

¹³⁹ SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 73; JOACHOMOVÁ, Jiřina, *Fundace královny Konstancie a pražské statky německých rytířů*, *Umění*, ročník 16, 1968, č. 5, s. 497.

¹⁴⁰ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 62, s. 65.

¹⁴¹ EMLER, Josef, *FRB II.*, s. 284.

¹⁴² FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 85, s. 90.

¹⁴³ SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 78; MUELLER, Joan, *The Privilege of Poverty. Clare of Assisi, Agnes of Prague, and the Struggle for a Franciscan Rule for Women*, The Pennsylvania State University Press, 2006, s. 56.

¹⁴⁴ SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 92–94.

vyslat do Říma poselstvo vedené představeným špitálního bratrstva, které vzneslo její požadavky.¹⁴⁵ O tom, jak důležitá pro Václava byla jeho sestra a její dílo, svědčí i list z roku 1237, ve kterém žádá papeže, aby Anežčiným přáním vyhověl.¹⁴⁶ Koneckonců i velká pozornost, kterou papežský stolec Anežce věnoval, dává napovídat, že kurie si byla vědoma přízně, kterou český král svou sestru zahrnoval. Papežský stolec si tedy nemohl dovolit Anežku zcela odmítnout, s čímž ona sama asi kalkulovala. Přestože nepovolil změnu řehole, udělil Anežce a klášteru další privilegia a především 14. dubna 1237 povýšil špitální bratrstvo na samostatný řád s řeholí sv. Augustina a potvrdil špitálu veškerý majetek, čímž byl ustanoven první český řád křížovníků s červenou hvězdou.¹⁴⁷ Špitál se následně přemístil na dvůr s kostelem sv. Petra Na Poříčí, který mu už před lety darovala královna Konstancie, která ho odkoupila od řádu německých rytířů.¹⁴⁸

Již roku 1238 se Anežce podařilo pro svůj klášter získat privilegium chudoby – papež nejenže přijal svobodnou rezignaci kláštera na špitál, ale dovolil také, aby již konvent nebyl donucen proti své vůli přijímat majetky.¹⁴⁹ Zároveň však také uvolnil řádovou řeholi v otázce pústů i oděvů a především v následujících listech zamítl Anežčinu žádost o novou řeholi.¹⁵⁰ Anežce se ještě tentýž rok podařilo získat alespoň souhlas se zachováváním postních pravidel, jak je zachovával i klášter sv. Damiána, v čemž jí papež (dost možná i s ohledem na českého krále) vyhověl.¹⁵¹

V této době získala Anežka, na úkor johanitů,¹⁵² přeštický újezd, který následně prodala kladrubskému klášteru¹⁵³ a výsledné peníze využila ke svým stavebním plánům.¹⁵⁴ Kromě toho také založila na místě dřívějšího špitálu nový minoritní klášter, a tak v Praze od té doby existovaly dva konventy minoritů – jeden u sv. Jakuba (kam byli uvedeni roku 1232)¹⁵⁵ a druhý, radikální, při Anežčině klášteru.¹⁵⁶

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 95.

¹⁴⁶ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 145, s. 182.

¹⁴⁷ SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 96.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 100; FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 21, s. 29.

¹⁴⁹ MUELLER, Joan, *The Privilege*, s. 75; SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 99.

¹⁵⁰ MUELLER, Joan, *The Privilege*, s. 76–81; SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 100–101.

¹⁵¹ MUELLER, Joan, *The Privilege*, s. 84; SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 101.

¹⁵² na s. 20 v této práci

¹⁵³ FRIEDRICH, Gustav, *CDB IV.*, číslo 67, s. 154; listina je sice až z roku 1245, ale k prodeji došlo již roku 1238, viz JOACHYMOVÁ, Jiřina, Prodej přeštického újezdu ve stavebních dějinách kláštera Anežky Přemyslovny, *Umění*, 1964, ročník 12, č. 1, s. 96–98.

¹⁵⁴ SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 102.

¹⁵⁵ EMLER, Josef, *FRB II.*, s. 284.

¹⁵⁶ SOUKUPOVÁ, Helena, *Svatá Anežka*, s. 102.

Anežce se během sledovaného období nepodařilo prosadit změnu řehole, ale přesto se jí podařilo získat mnoho z toho, o co se pokoušela. Velkou zásluhu na tom měl i Václav I., který svou sestru v jejích snahách podporoval.

3. Města

3.1 Počátek měst v českých zemích

Počátek vzniku měst v českých zemích lze zařadit do období předcházejícího nástupu Václava I. na trůn, přestože zatím se zde vyskytovala ve velmi skromném počtu. Tato první vrcholně středověká města (tím míním města, která se řídí městským právem) vznikala patrně nejdříve na Opavsku. Jednalo se předně o Bruntál (s velkou pravděpodobností nejstarší), Opavu, pravděpodobně i Hlubčice. Na jižní Moravě pak vznikl Uničov, Znojmo a možná i Jemnice, v Čechách Hradec a Litoměřice. Na zakládání moravských měst se podle všeho podílel markrabí Vladislav Jindřich. Pro založení měst bylo zásadní městské právo, které do českých zemí přinesla kolonizace, vlivem které se začalo přijímat německé právo. Určité předpoklady pro vznik měst však v českých zemích existovaly již před ním. Správní i hospodářská centra zde samozřejmě již byla a určitý předstupeň německého práva tu existoval v imunitách.¹⁵⁷

Mezi takováto centra, patřila samozřejmě i Praha, konkrétně Staré Město pražské. Během druhé poloviny 12. století došlo k osídlení skoro celé plochy pozdějšího Starého Města a na jeho konci, především za vlády Vladislava II., se Praha proměnila ve velkou románskou aglomeraci, ve které hrálo Staré Město jednu z hlavních úloh. Do dnešních dnů se nám z této původní zástavby zachovaly zbytky tzv. „románských domů“, pocházejících z poslední čtvrtiny 12. století, a především z první třetiny 13. století. Při ústí Celetné ulice do Staroměstského náměstí (čp. 603/I) byly například nalezeny zbytky románského domu, které prokazují, že východní strana Staroměstského náměstí má dodnes v podstatě stejnou uliční čáru jako ve 12. století. Severně od Staroměstského náměstí se rozprostíralo Židovské Město. Zde se nacházela tzv. Stará škola, synagoga stojící při východní straně Dušní ulice. Na území dnešního Starého Města se také nacházelo několik románských kostelů, například kostel sv. Martina ve zdi, kostel

¹⁵⁷ ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 349–354; ŽEMLIČKA, Josef, Němci, německé právo a transformační změny 13. století. Několik úvah a jeden závěr, in: *Archaeologia historica*. Sborník příspěvků přednesených na 32. konferenci archeologů středověku České republiky a Slovenské republiky s hlavním zaměřením na interetnické vztahy ve středověku a jejich odkaz v hmotné kultuře, Opava 23.–27. září 2002, 2003, ročník 28, č. 1; WIHODA, Martin, Geneze městského zřízení na Moravě jako zakladatelské dílo markraběte Vladislava Jindřicha? *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Řada historická (C), 1999, ročník 47, č. 45, s. 21–35; HOSÁK, Ladislav, Několik poznámek k nejstarším dějinám Uničova, *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1963, č. 109, s. 5–6; HOFFMANN, František, *Středověké*, s. 45–61.

sv. Štěpána ve zdi (na místě domu čp. 1019/I), kostel sv. Ondřeje a mnohé další. Nevznikl zde však před vládou Václava I. žádný klášter.¹⁵⁸

3.2 Města za Václava I.

Václav I. pro města, či měšťany mnoho listin nevydal (viz Graf 1). Pro pražské Němce potvrdil privilegium Soběslava II. v kterém se již objevuje posun od výlučnosti personální k výlučnosti majetkové¹⁵⁹ – což pravděpodobně ukazovalo na postupný přerod Prahy ve vrcholně středověké město. Druhou listinou (pokud nepočítáme jednu formulářovou listinu pro pražského měšťana Reinharda Černého)¹⁶⁰ je pak až listina pro brněnského měšťana (shodou okolností Ulrica Černého), ve které mu daruje a potvrzuje majetek.¹⁶¹ Pak je tu listina pro klášter v Doksanech, ve kterém klášteru povoluje založit město¹⁶² – jak již bylo zmíněno,¹⁶³ jedná se o nejstarší zakládací listinu pro poddanské město v českých zemích.¹⁶⁴

Od *Pokračovatelů* víme, že za vlády Václava I. byla Praha (Staré Město pražské) i další města obehnaná hradbami.¹⁶⁵ To potvrzuje i Dalimil, který vystavění hradeb kolem Starého Města spojuje s hrozbou Mongolů.¹⁶⁶ Konec roku 1240 uvádí jako možnost výstavby staroměstského opevnění i Dobroslav Líbal a Jan Muk ve své knize o Starém Městě,¹⁶⁷ Zdeněk Dragoun pak jejich započatí klade už do 30. let 13. století.¹⁶⁸ V této době měla být také Praha (respektive Staré Město) povýšena na město.¹⁶⁹ Vypovídají o tom i přesuny klášterů církevních řádů na Staré Město – dominikáni se roku 1232 přesunuli ke kostelu sv. Klimenta, př rotundě sv. Vavřince se roku 1230 usadili templáři a němečtí rytíři se od sv. Petra přesunuli k sv. Benediktovi.¹⁷⁰

¹⁵⁸ LÍBAL, Dobroslav, MUK, Jan, *Staré město pražské*. Architektonický a urbanistický vývoj, Praha 1996, s. 29–37; KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna*, s. 363–366; ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 344–350.

¹⁵⁹ KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna*, s. 387.

¹⁶⁰ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 64, s. 67.

¹⁶¹ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 247, s. 328.

¹⁶² FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 26, s. 24.

¹⁶³ Na s. 16.

¹⁶⁴ HOFFMANN, František, *Středověké*, s. 54.

¹⁶⁵ EMLER, Josef, *FRB II.*, s. 303.

¹⁶⁶ DAŇHELKA, Jiří, HÁDEK, Karel, HAVRÁNEK, Bohuslav, KVÍTKOVÁ, Naděžda, *Dalimil*, s. 314.

¹⁶⁷ LÍBAL, Dobroslav, MUK, Jan, *Staré město*, s. 73–74.

¹⁶⁸ DRAGON, Zdeněk, Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění, *Staletá Praha*, 1987, č. 17, s. 39–70.

¹⁶⁹ Do roku 1239 – FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 219, s. 294; viz KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna*, s. 387; KEJŘ, Jiří, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha: Karolinum, 1998, s. 156.

¹⁷⁰ LÍBAL, Dobroslav, MUK, Jan, *Staré město*, s. 74–72.

Z dalších měst lze ve sledovaném období předpokládat určité změny statusu i u Brna,¹⁷¹ přestože zakládací listina pro něj byla Václavem vydána až roku 1243.¹⁷²

Přestože je Václavovi připisován vznik několika měst,¹⁷³ většina z nich spadá až do období po roce 1240 a i o těch, která vznikla dříve (Staré Město pražské), máme v diplomatickém materiálu jen velmi málo zpráv.

¹⁷¹ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 64, s. 67.

¹⁷² FRIEDRICH, Gustav, *CDB IV.*, číslo 17, s. 79.

¹⁷³ HOFFMANN, František, *Středověké*, s. 63–64;

4. Světské elity

Pojem světské elity jsem si v této práci zvolila zcela záměrně. Názory na to, jak a kdy vznikla šlechta se různí, přestože pro 13. století už se šlechtou počítají snad všichni.¹⁷⁴ Jenže je tu stále otázka i existence beneficiářů, které chci do této kategorie také zahrnout.

Václav I. ve sledovaném období mnoho listin pro světské elity nevydal (viz Graf 1) a ve všech případech se navíc listiny pro světské elity, či týkajících se jich dotýkali i církve.¹⁷⁵ Ani příslušníci světské elity listiny příliš nevydávali – a ty, co vydali, se také týkaly církve.¹⁷⁶ Podle všeho světská elita důležitost listin stále ještě zcela nepochopila.

4.1 Světské elity na dvoře Václava I.

Pro poznání světských elit jsou podstatné svědecké řady u diplomatického materiálu.¹⁷⁷ Nejvýznamnější postavení měl na dvoře úřad nejvyššího komorníka.¹⁷⁸ Tento úřad zastával do roku 1233 Bohuslav z rodu Hrabšivců,¹⁷⁹ po něm pak Zdislav Kostka¹⁸⁰ až do roku 1236, pak se komorníkem stal opět Bohuslav.¹⁸¹ Zatímco Hrabšivci obecně dominovali úřadu nejvyššího komorníka,¹⁸² v úřadu podkomořího nalézáme mezi léty 1233–1236 Vítkovce Závise z Nechanic.¹⁸³ Nejvyšším sudím byl v letech 1235–1239 Albert ze Slivna.¹⁸⁴ Mezi dalšími úřady zmíním číšníka, kterým byl roku 1238 Bavor ze Strakonic.¹⁸⁵

Zastávání vysokých funkcí ovšem nemusí být jediný ukazatel vlivu. Podle papežského vyslance Alberta Behaima měli roku 1240 na Václava největší vliv (kromě Anežky) Bohuslav

¹⁷⁴ WIHODA, Martin, Kníže a jeho věrní. Kosmas o světě předáků a urozených in: WIHODA, Martin, NODL, Martin, *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Praha: Filosofia, 2007, s. 11–29; WIHODA, Martin, Geneze moravské šlechty, *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis*. Řada C, 1995, č. 2, s. 23–41; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 405–426; Žemlička, Josef, České 13. století. "Privatizace" státu, *Český časopis historický*, 2003, ročník 101, č. 3, s. 509–541; ŽEMLIČKA, Josef, *Království*, s. 21–45; KLÁPŠŘE, Jan, Proměna, s. 17–166; ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 95–118 a s. 266–297;

¹⁷⁵ Např. FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 43, s. 43; číslo 125, s. 155; číslo 143, s. 178.

¹⁷⁶ Např. FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 99, s. 114; číslo 100, s. 115

¹⁷⁷ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, Dvůr ve středověku in: *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 15–20.

¹⁷⁸ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan, *Curia*, 91.

¹⁷⁹ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 20, s. 18.

¹⁸⁰ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 55, s. 55.

¹⁸¹ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 173, s. 213.

¹⁸² DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan, *Curia*, 91.

¹⁸³ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 62, s. 65.

¹⁸⁴ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 105, s. 124; číslo 207, s. 256.

¹⁸⁵ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 188, s. 234; číslo 196, s. 250.

z rodu Hrabšivců (který byl v té době, jak je zmíněno výše, nejvyšší komorník) a Budislav z rodu Buziců,¹⁸⁶ který však v té době žádný úřad neměl.

Při dvoře se objevovalo pravidelně více šlechticů a jiných členů světské elity, kteří zrovna žádné dvorské úřady nadržely. Platí to například o Markvarticovi Havlovi z Lemberka.¹⁸⁷ U dvora Václava I. se oproti dvoru jeho otce více pohybovali i Ronovci.¹⁸⁸

¹⁸⁶ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 248, s. 330.

¹⁸⁷ SOVADINA, Miroslav, *Dvůr*, s. 16.

¹⁸⁸ Tamtéž., s. 15.

5. Král a markrabí

O poměru moci mezi českým králem a moravským markrabím se do dnes vedou diskuze, přestože alespoň určitý stupeň podřízenosti je obecně přijímaný.¹⁸⁹ Pro potřeby mé práce je tento závěr postačující. Mým hlavním cílem je konkrétně vztah českého krále Václavem I. s moravským markrabím Přemyslem a odraz tohoto vztahu v diplomatických pramenech.

Pokud se podíváme na Graf 2, zjistíme, že přestože v diplomatickém materiálu vydaném Václavem I. převažují donace pro příjemce na území Čech, skoro čtvrtina jeho listin je pro příjemce z Moravy. To samo ukazuje na jistý vliv, který český král měl na Moravě.

Je otázka, jestli to byla Václavova činnost na Moravě,¹⁹⁰ či Přemyslova snaha proniknout na jihozápadní Moravu,¹⁹¹ ale roku 1233 se markrabí Přemysl přidal na stranu rakouského vévody Fridricha II. při jeho vpádu do českých zemí. Fridrichův útok byl však nakonec neúspěšný a Přemysl zůstal na milost svému bratrovi.¹⁹² Václav proti němu obrátil své vojsko a dobyl Brno.¹⁹³ Z diplomatických pramenů se pravděpodobně této události týká, již jednou zmiňovaná,¹⁹⁴ listina pro řád německých rytířů,¹⁹⁵ vydaná velmi brzy po události, a pak listina z roku 1236 pro velehradský klášter.¹⁹⁶ Oběma listinami Václav I. nahrazoval škody způsobené vojskem na Moravě.

Přestože byl Přemysl poražen, markrabím zůstal. Pravděpodobně na usmíření svých synů měla jistý vliv i Konstancie,¹⁹⁷ která v této době pracovala na založení kláštera v Tišnově.¹⁹⁸

¹⁸⁹ Např. WIHODA, Martin, Vznik moravského markrabství, *Český časopis historický*, ročník 97, 1999, č. 3, s. 453–475; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 580–591; ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 248–266; KEJŘ, Jiří, O tzv. bezprostřední podřízenosti Moravy říši. Věnováno akademiku Václavu Vaněčkovi, *Sborník archivních prací*, 1978, ročník 28, č. 2, s. 233–291; BÁRTA, Stanislav, Itinerář moravského markrabě Přemysla (1209–1239), *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada historická (C)*, 2006, ročník 54, č. 52, s. 27–55.

¹⁹⁰ NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 650, pozn. 4.

¹⁹¹ VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny*, s. 333; ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 255.

¹⁹² NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 649–652; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 155; ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 254–256; VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny*, s. 338–339; BÁRTA, Stanislav, *Itinerář*, 31–32.

¹⁹³ MENCKEN, Johannes Burchard, *SRG III.*, s. 126.

¹⁹⁴ viz s. 20.

¹⁹⁵ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 54, s. 54.

¹⁹⁶ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 129, s. 162.

¹⁹⁷ VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny*, s. 334.

¹⁹⁸ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 30–32, s. 28–31.

Nejenže se Přemyslova pozice nezhoršila, pokud se podíváme na vydávání jeho listin, zdá se, že se dokonce zlepšila – minimálně nárůst listin od konce roku 1233 je poměrně výrazný.¹⁹⁹ Bratři v této době měli podle všeho poměrně bezproblémový vztah. Spojili se ve věnování majetku pro špitál sv. Františka jejich sestry Anežky²⁰⁰ i tišnovský klášter jejich matky.²⁰¹ Přemysl se v této době věnoval záležitostem na Moravě.²⁰² Zajímavá je listina pro měšťany Uničova,²⁰³ ve které, kromě toho, že jim Přemysl udělil několik privilegií (včetně mílového), je patrné, jaké naděje vkládal do toho, že se město stane důlním centrem pro severovýchodní Moravu (tyto naděje se však ukázaly plané).²⁰⁴

Zatímco konec roku 1233 znamenal výrazné zvýšení Přemyslovy listinné produkce, rok 1235 pak naopak znamenal výrazný pokles. Zatím se však nezdá, že by se vztahy mezi bratry pokazily a Přemysl prozatím zůstal bratrovi (i císaři) věrný, když na konci téhož roku odmítl žádost rakouského vévody Fridricha o vojenskou pomoc.²⁰⁵

Přátelské (či alespoň korektní) vztahy však moc dlouho nevydržely. Příčiny druhého odboje markrabího Přemysla z roku 1237 nejsou o nic více známé než příčiny toho prvního. Pokud se podíváme na Václavovy listiny z roku 1236, lze si povšimnout opětovnému nárůstu zájmu o Moravu, kde od roku 1233 jeho samostatné zásahy opadly. Je možné, že jednou z příčin zhoršení vztahů bylo i udělení Břeclavska Oldřichu Korutanskému, ale to mohlo být také až výsledkem vzpoury. Ať už byly příčiny jakékoliv, Václavovy se opět povedlo vzpouru potlačit.²⁰⁶ Kromě listiny, ve které Oldřich Korutanský potvrdil statuta Konráda Oty,²⁰⁷ se jedná i o Václavovu listinu pro brněnský kostel sv. Petra, ve kterém ji odškodňuje za škody, které způsobilo jeho vojsko²⁰⁸ a Přemyslova listina z roku 1239, kde odměňuje jistého Viktora za zapůjčení dvou válečných hřebců ve chvíli největší tísně.²⁰⁹ Obecně se (na základě mladší

¹⁹⁹ NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 651, pozn. 2.

²⁰⁰ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 62, s. 65; číslo 85, s. 90.

²⁰¹ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 88, s. 97.

²⁰² Např. FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 90, s. 104; číslo 91, s. 107; číslo 106, s. 125; číslo 107, s. 129.

²⁰³ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 76, s. 82.

²⁰⁴ WIHODA, Martin, *Geneze městského zřízení*, s. 26–27; ŠEBÁNEK, Jindřich, Uničovská listina z r. 1223, *Časopis Společnosti přátel*, 1952, ročník 60, č. 1, s. 6–15.

²⁰⁵ BÁRTA, Stanislav, *Itinerář*, 41.

²⁰⁶ ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 257; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 665; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 157.

²⁰⁷ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 164, s. 202.

²⁰⁸ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 165, s. 205.

²⁰⁹ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 214, s. 280.

kroniky Přibíka Pulkavy z Radenína)²¹⁰ předpokládá, že Přemysl následně utekl do Uher, ze kterých se vrátil až díky přímluvě uherského krále.²¹¹

Tentokrát vzpoura neskončila bez následků, Jeho moc byla pravděpodobně omezená na Břeclavsko a Olomoucko.²¹² Je možné, že byla později rozšířena,²¹³ ale není to zdaleka jisté, protože podle listin se zdá, že Přemysl disponoval jen s majetkem v těchto provinciích.²¹⁴ Václav I. se naopak na Moravě angažuje nadále.²¹⁵ Přemysl v posledních letech života několikrát navštívil Václava v Praze, je tedy možné, že se jejich vztahy opět vyrovnaly.²¹⁶

Markrabě Přemysl zemřel 16. října 1239.²¹⁷ Po jeho smrti získal Václav pod svou moc i území markrabího a do konce sledovaného období vydával pro české a moravské příjemce zhruba vyrovnaný počet listin. Moravu následně ovládal přímo a až do roku 1246 nebyl jmenován nový markrabí.²¹⁸

²¹⁰ EMLER, Josef, GEBAUER, Jan, GOLL, Jaroslav, *Fontes rerum Bohemicarum I.*, s. 137.

²¹¹ NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 670; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 157; ANTONÍN, Robert, *České země*, s. 257; BÁRTA, Stanislav, *Itinerář*, 42–43.

²¹² NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 670;

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Stanislav, *Itinerář*, 43–44.

²¹⁵ Např. FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 165, s. 205; číslo 180, s. 223; číslo 202, s. 259; číslo 204, s. 261; číslo 212, s. 276.

²¹⁶ Např. FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 179, s. 222.

²¹⁷ BÁRTA, Stanislav, *Itinerář*, 44–45; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 157.

²¹⁸ ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských*, s. 166; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny*, s. 775.

6. Královny

Ve sledované době měly české země dvě královny – královnu matku Konstancii a královnu Kunhutu, manželku Václava I. Z diplomatického materiálu jimi vydávaném je patrné, že v tomto období to byla královna Konstancie, kdo se výrazněji projevoval.

Královna matka měla také pravděpodobně velký vliv i jako prostředník mezi Václavem I. a markrabím Přemyslem.²¹⁹

Vzhledem k důrazu středověku na zbožnost, jako jednu ze základních ctností, a to jak pro muže, tak pro ženy, není překvapující, že hlavní možností, jak se mohly urozené projevit, bylo fundátorství a mecenášství.²²⁰ Konstancie a Kunhuta v tom nebyly žádnou výjimkou. Konstancie založila klášter cisterciáček v Tišnově,²²¹ Kunhuta se podílela na založení ženského cisterciáckého klášteru Marienthalu²²² (a vzhledem k tomu, že papežská listina uvádí jako zakladatelku pouze Kunhutu, a ne Václava, napovídá, že to ona měla na založení kláštera hlavní podíl).²²³

Pokud se máme podívat na listiny vydané Václavem I. pro Konstancii či Kunhutu, zjistíme, že jich ve sledovaném období moc není. Pro Kunhutu nevydal listinu žádnou (ale existuje listina, co vydali spolu, týkající se Marienthalu),²²⁴ Konstancii daroval Vidžín.²²⁵ U Konstancie se však přízeň, které se u svého syna těšila, ukazovala v jeho listinách pro Těšínský klášter.²²⁶

Konstancie zemřela v prosinci 1240 a byla pohřbena v tišnovském klášteře vedle svého syna Přemysla, kterého o rok přežila.²²⁷

²¹⁹ VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny*, s. 334.

²²⁰ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, Ideální žena ve středověku in: *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 81–83.

²²¹ viz s. 13

²²² viz s. 11

²²³ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 117, s. 143.

²²⁴ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 176, s. 217.

²²⁵ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 30, s. 28.

²²⁶ FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 181, s. 223; číslo 227, s. 305.

²²⁷ VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny*, s. 389; FRIEDRICH, Gustav, *CDB III.*, číslo 258, s. 350; číslo 259, s. 351.

7. Závěr

Václav I. byl český král vládnoucí více než dvacet let. Má práce se z tohoto dlouhého období věnuje vnitřní politice prvním deseti letům.

Ve Václavově době výrazně stoupá počet diplomatických pramenů, ze kterých se dá vycházet, ale v používání listin má stále primát církev, což se v mé práci výrazně projevuje. Václav I. se jako panovník mající za cíl ukázat svou zbožnost a štedrost věnoval mecenášství. Velmi podporoval kláštery – především cisterciácké. Cisterciácký řád se obecně stal u královské rodiny velmi populární – cisterciácké ženské kláštery založily i královny Konstancie a Kunhuta.

Z celé rodiny však ve zbožnosti bez pochyby nejvíce vynikla Václavova sestra Anežka. Ta po nepodařených zasnubách odešla do kláštera klarisek, který předtím sama založila. Kromě kláštera založila také špitál, kterému celá královská rodina dala bohatý majetek. Anežka se po celý život snažila vydobýt u papeže změnu své klášterní řehole i oddělení majetku, aby dosáhla skutečného ideálu, který hlásal sv. František. V jejím odhodlání ji utvrzovala i korespondence s Klárou z Assisi, se kterou měly společné cíle i názory. Anežka měla ve svém zápasu o řeholi obrovskou výhodu, a tou byla láska jejího bratra Václava I., které si papežská kurie byla dobře vědoma. Anežka dokázala přízně svého bratra obratně využívat, a ještě do konce 30. let 12. století se jí povedlo získat pro svůj klášter privilegium chudoby a oddělit od něj špitál, jehož bratrstvo se stalo řádem křížovníků s červenou hvězdou. Přestože Anežka změny řehole ve sledovaném období nedosáhla, podařilo se jí vykonat mnoho z toho, o co se snažila, a to i díky vlivu svého královského bratra.

Kromě zakládání klášterů se Václav I., i podle vyprávěcích pramenů, věnoval zakládání měst. Bohužel v diplomatickém materiálu prvního desetiletí se jeho činnost v tomto ohledu moc neukázala. Máme sice zmínky o měšťanech z této doby, potvrzení privilegií Soběslava I. pro pražské Němce a jednu listinu, kterou Václav I. povoluje doksanskému klášteru založit město, ale jinak diplomatické prameny mlčí. I z toho, co víme je však nepochybné, že během 30. let byla Praha (respektive Staré Město pražské) povýšena na město.

V okolí Václava I. působila skupina mocných mužů, šlechta i jiní jeho úředníci, kterou jsem se rozhodla nazývat světskou elitou. Světská elita obecně nevydávala mnoho listin a prakticky všechny, které vydala byly pro církev. I listiny Václava I., které se světské elity týkají, jsou vždy ve spojitosti s církví, z čehož se zdá, že světská elita ještě důležitost listiny nepochopila.

Ve Václavově vnitřní politice hrál samozřejmě velkou roli jeho vztah s markrabím moravským. Ten byl po dobu sledovaného období kolísavý – vzpoury markrabího střídala období klidu a podle všeho korektních vztahů. Roli prostředníka a usmiřovatele mezi bratry většinou hrála královna Konstancie.

České královny, Konstancie i Kunhuta, se v sledovaném období zabývaly především mecenášství a fundátorství, což bylo ve středověku ukázkou zbožnosti a štědrosti, ctností důležitých i pro ženy. Obě královny založily ženské kláštery a obě se rozhodly pro cisterciácké, což ukazuje oblíbenost tohoto řádu mezi královskou rodinou. Ve vydávání listin měla primát Konstanci, ale i Kunhuta vydávala své vlastní listiny – listiny obou královen se týkaly klášterů. Václav I. ani pro jednu královnu moc listin nevydal, ale v případě Konstancie se jeho přízeň ukazovala nadáním a privilegií pro její tišnovský klášter.

Ve své práci jsem si vzala za úkol přiblížit vládu Václava I. a doufám, že se mi tento cíl povedl. Přesto tato práce nemohla, a ani si to nekladla za cíl, pokrýt kompletně vládu Václava I. Směrů dalšího bádání je více – například se podrobně podívat na vztahy mezi Václavem a Anežkou. Co ovšem o Václavovi I. skutečně chybí je monografie, která by se na něj zaměřila.

Seznam zkratek

AV	Akademie věd
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
SRG	Scriptores rerum Germanicarum, praecipue Saxonicarum

Seznam pramenů a literatury

Prameny

DAÑHELKA, Jiří, HÁDEK, Karel, HAVRÁNEK, Bohuslav, KVÍTKOVÁ, Naděžda, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, sv. II. Textový materiál kapitol 53 až 103 a doplňků, Praha: Academia, 1988.

EMLER, Josef, *Fontes rerum Bohemicarum II.*, sv. I., Praha, 1874.

EMLER, Josef, GEBAUER, Jan, GOLL, Jaroslav, *Fontes rerum Bohemicarum I.*, Praha 1893.

FRIEDRICH, Gustav, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II.*, Praha, 1912.

FRIEDRICH, Gustav, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III.*, sv. 1, Praha, 1943

FRIEDRICH, Gustav, KRISTEN, Zdeněk, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III.*, sv. 2, Praha, 1962.

ŠEBÁNEK, Jindřich, DUŠKOVÁ, Sáša, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV.*, sv. 1., Praha, 1962.

MENCKEN, Johannes Burchard, *Scriptores rerum Germanicarum, praecipue Saxonicarum III.*, Lipsiae, 1730.

VYSKOČIL, Jan Kapristán, *Legenda blahoslavené Anežky a čtyři listy sv. Kláry*. Kritický rozbor, Praha, 1932.

Literatura

ADAM, Petr, *Řád německých rytířů a jeho působení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Libri, 2005.

ANTONÍN, Robert, *České země za posledních Přemyslovců*, I. díl (1192–1253). Cestou proměny společnosti k vrcholně středověké monarchii, Praha: Libri, 2012.

ANTONÍN, Robert, *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

BÁRTA, Stanislav, *Itinerář moravského markraběte Přemysla (1209-1239)*, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada historická (C)*, 2006, ročník 54, č. 52, s. 27–55.

- BOBKOVÁ, Lenka, 7. 4. 1348. Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV., Praha: Havran, 2006.
- BOROVSKÝ, Ivan, *Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě*, Praha: Academia, 1975.
- BOROVSKÝ, Tomáš, Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě, Brno: Matice moravská, 2005.
- BRONSTEIN, Judith, Caring for the Sick or Dying for the Cross? The Granting of Crusade Indulgences to the Hospitallers in: BORCHARDT, Karl, JASPERT, Nikolas, NICHOLSON, Helen Jane, *The Hospitallers, the Mediterranean, and Europe. Festschrift for Anthony Luttrell*, Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2007.
- BURTON, Janet, KERR, Julie, *The Cistercians in the Middle Ages*, Woodbridge: The Boydell Press, 2011.
- CLARK, James, *The Benedictines in the Middle Ages*, Woodbridge: The Boydell Press, 2011.
- ČECHURA, Jaroslav, Cisterciácké kláštery v českých zemích v době předhusitské ve světle řádových akt, *Právněhistorické studie*, 1984, ročník 26, s. 35–70.
- DRAGOUN, Zdeněk, Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění, *Staletá Praha*, 1987, č. 17, s. 39–70.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, Dvůr ve středověku in: *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 15–20.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, Ideální žena ve středověku in: *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 81–83.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, Sv. Anežka Česká a její doba, *Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnou Budeč*, 2011, č. 28, s. 1–5.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan, *Curia ducis, curia regis. Panovnícký dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha: Historický ústav, 2011.
- FIALA, Zdeněk, K počátkům listin v Čechách, *Sborník historický*, 1953, ročník 1, s. 27–45.
- FIALA, Zdeněk, Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století, *Sborník Historický*, 1955, ročník 3, s. 64–88.
- FOLTÝN, Dušan a kolektiv, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha: Libri, 2005.

HLINOMAZ, Milan, Klášter premonstrátů Teplá in: Historický sborník Karlovarska, 1998, č. 6, s. 15–37.

HOFFMANN, František, Středověké město v Čechách a na Moravě, Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

HOSÁK, Ladislav, Několik poznámek k nejstarším dějinám Uničova, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1963, č. 109, s. 5–6.

CHAMBERS, James, The Devil's Horsemen. The Mongol Invasion of Europe, London: Book Club Associates, 1979.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Cisterciácký řád ve středověkých Čechách. Příchod, struktura, některé aspekty vývoje in: DOBOSZ, Józef, Kościół w monarchiach Przemyslidów i Piastów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 21–24 września 2006 roku, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2009, s. 231–250.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Plasy. Historie in: HOUŠKOVÁ, Daniela, Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech, Praha: Unicornis, 1994, s. 44–46.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Počátky řádu a jeho rozšíření in: HOUŠKOVÁ, Daniela, Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech, Praha: Unicornis, 1994, s. 8–10.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Ve svatého stopách Bernarda z Clairvaux? Nejstarší cisterciácká ekonomika, Francie a Čechy, Mediaevalia historica Bohemica, 1995, ročník 4, s. 125–145.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina, Význam cisterciáckého řádu pro osídlení Čech, Archaeologia historica, 1985, ročník 10, s. 415–421.

JOACHYMOVÁ, Jiřina, Fundace královny Konstancie a pražské statky německých rytířů, Umění, 1968, ročník 16, č. 5, s. 495–501.

JOACHYMOVÁ, Jiřina, Prodej přeštického újezdu ve stavebních dějinách kláštera Anežky Přemyslovny, Umění, 1964, ročník 12, č. 1, s. 96–98.

KADLEC, Jaroslav, Přehled českých církevních dějin, sv. I., Praha: Zvon, 1991

KLÁPŠTĚ, Jan, Proměna českých zemí ve středověku, Praha 2005.

- KEJŘ, Jiří, O tzv. bezprostřední podřízenosti Moravy říši. Věnováno akademiku Václavu Vaněčkovi, Sborník archivních prací, 1978, č. 2, ročník 28, s. 233–291.
- KEJŘ, Jiří, Vznik městského zřízení v českých zemích, Praha: Karolinum, 1998.
- KUBÍN, Petr, Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis, Praha: Vyšehrad, 2000.
- LAWRENCE, Clifford Hugh, Medieval Monasticism. Forms of Religious Life in Western Europe in the Middle Ages, Abingdon: Routledge, 2015.
- LÍBAL, Dobroslav, MUK, Jan, Staré město pražské. Architektonický a urbanistický vývoj, Praha 1996.
- MARKOVÁ, Markéta, Identifikace svědků v listinách královské rodiny v době Václava I. a jejich vztah k panovníckému rodu in: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, Dvory a rezidence ve středověku, Praha: Historický archiv AV ČR, 2006, s. 9–19.
- MARKOVÁ, Markéta, Svědkové v listinách Václava I. a jeho bratra markraběte Přemysla (třicátá léta 13. stol.), Mediaevalia Historica Bohemica, Praha: Historický ústav AV ČR, 2003, ročník 9, s. 57–95.
- MERHAUTOVÁ, Anežka, Bazilika svatého Jiří na Pražském hradě, Praha: Academia, 1966
- MODRÁKOVÁ, Renáta, Úřad abatyše kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v období 13.–14. století in: Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV., Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 580–587.
- MODRÁKOVÁ, Renáta, Odras dvorského prostředí v klášteře benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě ve 13.–14. století in: Dvory a rezidence ve středověku., Díl II. Skladba a kultura dvorské společnosti, Praha: Historický ústav, 2008, s. 459-474.
- MUELLER, Joan, The Privilege of Poverty. Clare of Assisi, Agnes of Prague, and the Struggle for a Franciscan Rule for Women, The Pennsylvania State University Press, 2006.
- NICHOLSON, Helen Jane, The Knights Hospitaller, Woodbridge: The Boydell Press, 2016.
- NOVOTNÝ, Václav, České dějiny, Díl I., Část III., Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253), v Praze: nákladem Jana Laichtera, 1928.
- POJSL, Miroslav, Předklášteří u Tišnova. Historie in: HOUŠKOVÁ, Daniela, Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku, Praha, 1994 s. 124.

- POKORA, Timoteus, Mongolský vpád do Slezska a na Moravu v roce 1241 in: Sborník Vlastivědné společnosti musejní v Olomouci, 1973, ročník 62, č. 3, s. 172–183.
- PRAŽÁK, Jiří, Kladské dědiny, Zápisky katedry československých dějin a archivního studia, 1963, ročník 7, s. 21–37.
- RILEY-SMITH, Jonathan, *The Knights Hospitaller in the Levant, c. 1070–1309*, London: Palgrave Macmillan, 2012.
- SKOPAL, Michael, Založení komendy johanitů na Malé Straně. příspěvek k otázce příchodu řádu do Čech in: Pražský sborník historický, 1993, č. 26, s. 7–37.
- SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef, MAŠKOVÁ, Pavlína, NOVOTNÝ, Robert, BARTLETT, Robert, Přemyslovci. Budování českého státu, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.
- SOVADINA, Miroslav, Dvůr Václava I., Sborník archivních prací, 1995, ročník 45, č. 1, s. 3–40.
- SOUKUPOVÁ, Helena, Svatá Anežka Česká, Praha: Vyšehrad, 2015.
- ŠEBÁNEK, Jindřich, DUŠKOVÁ, Sáša, Panovnická a biskupská listina v českém státě doby Václava I., Praha: ČSAV, 1961.
- ŠEBÁNEK, Jindřich, DUŠKOVÁ, Sáša, Česká listina v době přemyslovské, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada historická (C), 1964, ročník 13, č. 11, s. 51–72.
- ŠILHAN, Jindřich, Počátky tišnovského kláštera, Vlastivědný věstník moravský, 1987, ročník 39, č. 3, s. 311–320.
- ŠEBÁNEK, Jindřich, Uničovská listina z r. 1223, *Časopis Společnosti přátel*, 1952, ročník 60, č. 1, s. 1–15.
- ŠRÁMEK, Josef, Mezi normou, reformou a praxí. Proboštství středověkých benediktinských klášterů na příkladu českých mužských konventů, Olomouc, 2014, dizertační práce, Univerzita Palackého v Olomouci.
- SVOBODA, Miroslav, Majetek johanitského řádu v Čechách ve 12.–16. století, Brno, 2006, dizertační práce, Masarykova univerzita.
- VANÍČEK, Vratislav, Velké dějiny zemí Koruny české II. (1197–1250), Praha, 2000.

- VELÍMSKÝ, Tomáš, K problematice rané kolonizace 12. století v Českém středohoří a vzniku feudální pozemkové držby, *Mediaevalia historica Bohemica*, 1995, ročník 4, s. 81–121.
- VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan, Encyklopedie českých klášterů, Praha: Libri, 1997.
- WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold, Řád johanitů ve středověku. Kulturní dějiny řádu, Praha: Academia, 2008.
- WEATHERFORD, Jack, Genghis Khan and the Making of the Modern World, New York City: Three Rivers Press, 2005.
- WIHODA, Martin, Geneze městského zřízení na Moravě jako zakladatelské dílo markraběte Vladislava Jindřicha? *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada historická (C)*, 1999, ročník 47, č. 45, s. 21–35.
- WIHODA, Martin, Geneze moravské šlechty, *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis. Řada C*, 1995, č. 2, s. 23–41.
- WIHODA, Martin, Kníže a jeho věrní. Kosmas o světě předáků a urozených in: WIHODA, Martin, NODL, Martin, Šlechta, moc a reprezentace ve středověku, Praha: Filosofia, 2007, s. 11–29.
- WIHODA, Martin, Vznik moravského markrabství, *Český časopis historický*, 1999, ročník 97, č. 3, s. 453–475.
- WIHODA, Martin, Zlatá bula sicilská, Praha: Argo, 2005.
- WIHODA, Martin, ŽEMLIČKA, Josef, Zlatá bula sicilská. Mezi mýtem a realitou, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016.
- ŽEMLIČKA, Josef, Království v pohybu. Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014.
- ŽEMLIČKA, Josef, Němci, německé právo a transformační změny 13. století. Několik úvah a jeden závěr, in: *Archaeologia historica. Sborník příspěvků přednesených na 32. konferenci archeologů středověku České republiky a Slovenské republiky s hlavním zaměřením na interetnické vztahy ve středověku a jejich odkaz v hmotné kultuře*, Opava 23.–27. září 2002, 2003, ročník 28, č. 1.

ŽEMLIČKA, Josef, Počátky Čech královských (1198–1253). Proměny státu a společnosti, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

ŽEMLIČKA, Josef, Přemyslovci. Jak žili, vládli a umírali, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

ŽEMLIČKA, Josef, Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem, Československý časopis historický, 1981, ročník 29, s. 704–730.

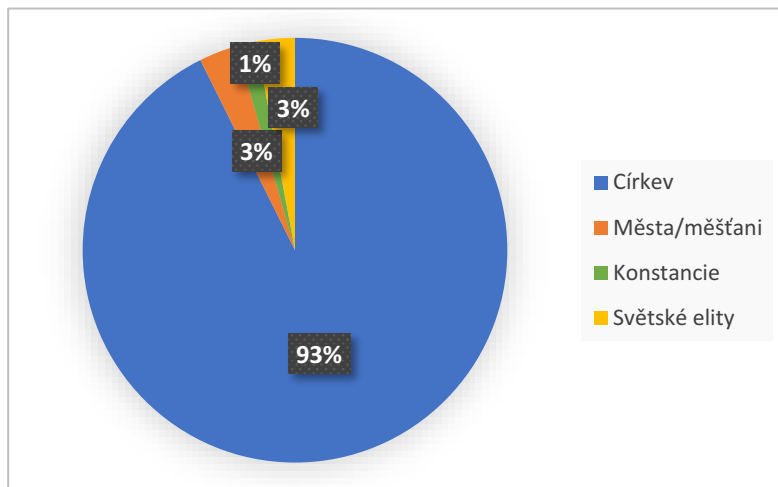
ŽEMLIČKA, Josef, Století posledních Přemyslovců, Praha 1998.

ŽEMLIČKA, Josef, Zlatá bula sicilská, Praha: Melantrich, 1987.

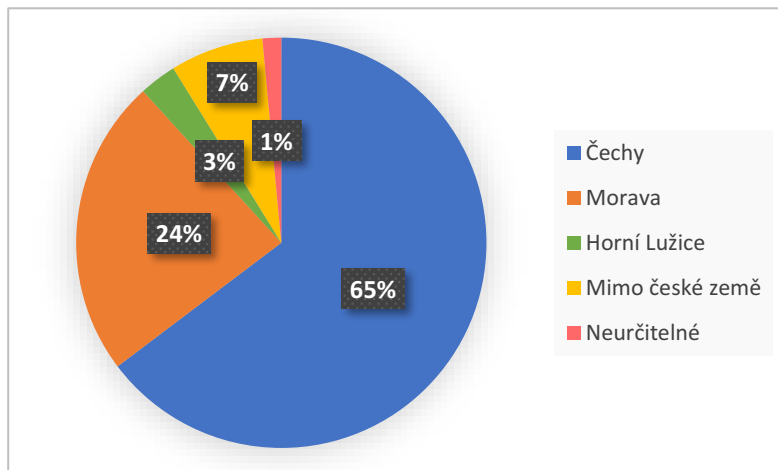
Přílohy

Příloha I. – Grafy

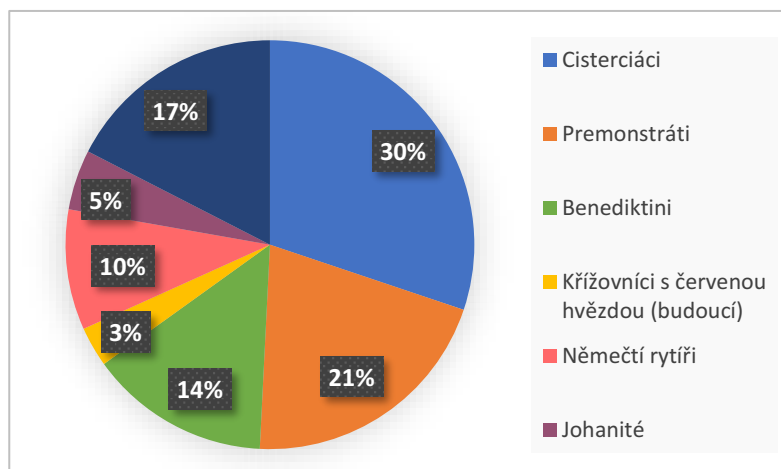
Příloha I. – Grafy

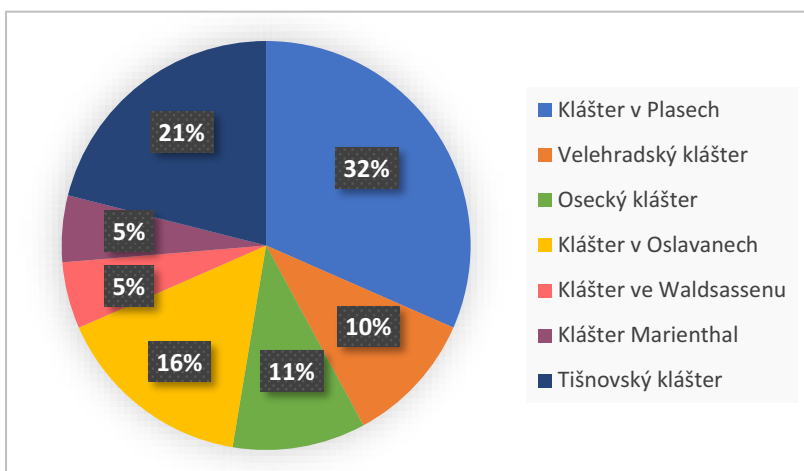
Graf 1: Diplomatický materiál podle osobnosti příjemce

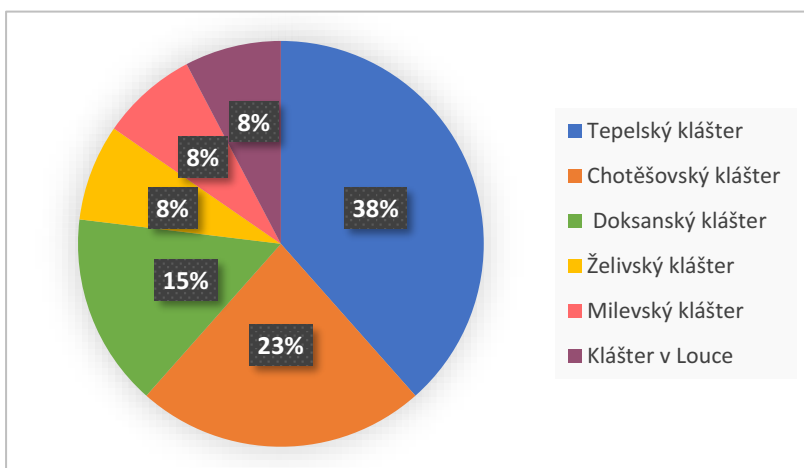
Graf 2: Diplomatický materiál podle místa příjemce

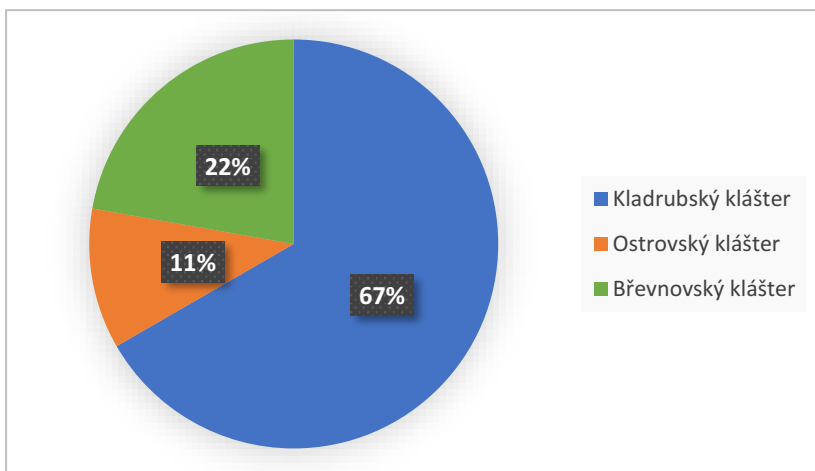
Graf 3: Diplomatický materiál pro církev

Graf 4: diplomatický materiál pro cisterciácké kláštery

Graf 5: diplomatický materiál pro premonstrátské kláštery

Graf 6: diplomatický materiál pro benediktinské kláštery